

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Mgr. Zuzana Drahotská

Spisovná čeština a čeští žáci

Standard Czech language and Czech pupils

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc.

Chtěla bych poděkovat panu prof. PhDr. Karlu Šebestovi, CSc., za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této bakalářské práce a rodině za podporu a pochopení během sepisování práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4. 5. 2015

.....

Zuzana Drahotská

Abstrakt a klíčová slova

Tato bakalářská práce je zaměřena na zkoumání postojů žáků druhého stupně základní školy k českému jazyku. V první části jsou charakterizovány pojmy spisovná čeština a obecná čeština, na jejichž znalosti je založen výzkum uskutečněný metodou dotazníkového šetření. Druhá část je zaměřena na analýzu dotazníků. Prostřednictvím výzkumu jsou zjišťovány teoretické znalosti v oblasti zkoumaných jevů, dále jsou zkoumány postoje žáků ke spisovnému jazyku a k jeho užívání (popřípadě k obecné češtině) a hodnotí se schopnost vlastního užívání spisovné češtiny.

spisovná čeština, obecná čeština, postoj k jazyku, výzkum metodou dotazníkového šetření

Abstract and key words

This bachelor's dissertation examines attitudes towards the Czech language among second level pupils at primary school. The first part explores the concepts of standard and common Czech language, the knowledge of which is researched by means of a questionnaire. The second part analyses the questionnaire responses. The research investigates the level of theoretical knowledge within the field of enquiry and the pupils' attitudes towards the standard (or common) Czech language and its usage, and also assesses the ability to use the standard Czech language.

standard Czech language, common Czech language, attitudes towards language, questionnaire-based research

OBSAH

Úvod	6
1 Teoretická část	7
1.1 Stratifikace češtiny	7
1.1.1 Spisovná čeština	8
1.1.2 Obecná čeština	11
1.1.3 Stratifikace češtiny v RVP, ŠVP a v učebnicích ČJ 2. stupně základních škol	14
1.2 Postoje uživatelů k jazyku	17
1.2.1 Postoje žáků k jazyku (dosavadní výzkumy)	20
2 Analyticko-interpretační část	22
2.1 Cíl výzkumu a postupy zpracování	22
2.2 Charakteristika respondentů	23
2.3 Analýza dotazníků	23
2.3.1 První část	24
2.3.2 Druhá část	36
2.3.3 Třetí část	44
2.4 Hodnocení	52
3 Závěr	54
Seznam použité literatury	55
Seznam příloh	57

Úvod

Přirozené jazyky se v důsledku mluvní činnosti vyvíjejí. Každý mluvčí užívá jazyk trochu jiným způsobem, jeho jazykové povědomí a chování je jedinečné. Tím, jak mluvčí jazyk užívá, ho zároveň ovlivňuje a mění. Vyvíjí se tedy a mění i český jazyk ve všech svých podobách. Důsledkem toho je vymezení pojmů spisovná čeština a obecná čeština a jejich vzájemný vztah stále diskutovaným tématem. Přestože se tato práce ve své první části bude zabývat charakteristikou těchto pojmů, neklade si za cíl určit jejich jedinou správnou definici. Pokusí se s nimi pouze seznámit, jelikož budou předmětem zkoumání v druhé, hlavní části práce. Hlavní část práce bude zaměřena na analýzu výzkumu uskutečněného metodou dotazníkového šetření, který byl proveden u žáků druhého stupně základní školy v Praze. Cílem výzkumu je zjistit teoretické znalosti pojmů spisovná čeština a obecná čeština, jaké postoje žáci zauímají ke spisovnému jazyku a jeho užívání (popřípadě k obecné češtině) a jaké jsou schopnosti žáků užívat spisovný jazyk v praxi. V lingvistickém prostředí totiž existují teorie charakterizující postoje mladší generace členů jazykového společenství k českému jazyku, které vnímají vývojové tendence spisovného jazyka poměrně nepříznivě. Na základě analýzy provedeného výzkumu a s využitím výsledků z dosavadních výzkumů jiných autorů zabývajících se touto problematikou, ovšem uskutečněných v jiných oblastech České republiky a u jiné skupiny obyvatel, se pokusím tuto teorii potvrdit nebo vyvrátit.

1 Teoretická část

V této části práce se zabývám charakteristikou pojmů, jež jsou základem dotazníkového šetření uskutečněného na druhém stupni základní školy v Praze, tedy pojmů spisovný jazyk a obecná čeština, a jejich vzájemného vztahu v celku zvaném národní jazyk (viz kap. 1.1, podkap. 1.1.1, 1.1.2). V rámci této kapitoly se také zaměřuji na ukotvení tématu stratifikace češtiny v rámcovém vzdělávacím programu a školním vzdělávacím programu a na to, jak jsou v těchto dokumentech definovány obsah učiva a očekávané výstupy žáků týkající se tohoto tématu (viz podkap. 1.1.3). Stručný přehled stratifikace češtiny v učebnicích českého jazyka pro druhý stupeň základních škol je uveden taktéž v podkapitole 1.1.3. Součástí níže analyzovaného výzkumu není pouze zjišťování znalostí o zkoumaném jevu, ale především zkoumání postojů, které respondenti k danému jevu zaujímají. Obecnou charakteristikou pojmu postoj, charakteristikou postojů uživatelů k jazyku a následně postojů žáků k jazyku na základě dosavadních výzkumů se zabývám v kapitole 1.2 a podkapitole 1.2.1.

1.1 Stratifikace češtiny

Naším národním jazykem je čeština. Je to jazyk domácích obyvatel historických zemí Čechy, Morava a české části Slezska, ale také Čechů žijících v zahraničí. Představuje široký soubor výrazových prostředků, který je možno nazírat jak z hlediska čistě lingvistického, tak z hlediska komunikačního s ohledem na to, jaké typy komunikačních potřeb plní. Teorie národního jazyka zahrnuje vedle teorie spisovného jazyka pohled dialektologický, směřující (na pozadí spisovného jazyka) k poznání rozrůzněnosti češtiny (dialektologie), stylistický, sledující funkční diferenciaci jazyka, především spisovného (stylistika), nověji přispívá sociolingvistika, sledující vztahy jazyka a společnosti, a teorie komunikace. Celek jazyka dnešního českého národa je historicky vzniklý soubor funkčně diferenciovaných útvarů (idiomů, variet), v podstatě jazykových struktur s jednou nebo několika funkcemi. Formy existence národního jazyka jsou buď tvořeny úplnou jazykovou strukturou, tj. strukturními útvary (spisovný jazyk, obecná čeština, interdialekty, teritoriální dialekty), nebo jsou charakterizovány specifickým lexikem bez vlastní struktury v jiných jazykových rovinách, tj. nestrukturní útvary, poloutvary, slangy. (Srov. *Encyklopedický slovník češtiny*, 2002, s. 192 – 193.)

Podle *Mluvnice současné češtiny* (2010, s. 21 - 22) můžeme národní jazyk jako souhrn všech podob češtiny dělit na jednotlivé variety podle různých kritérií:

- A) Podle převažujícího média komunikace rozeznáváme mluvenou a psanou formu jazyka. Nejedná se však pouze o rozdíl v médiu komunikace a o způsob vnímání (sluch nebo zrak), ale zejména o to, které prostředky a konstrukce se užívají. V běžné mluvené komunikaci je na většině území přirozené používat prostředky, které se v psané podobě téměř nevyskytují (*lidma, bysme, mladej* apod.). Naopak neobvyklé by bylo v primárně mluvené podobě používat ty prostředky, které se objevují zejména v češtině psané a v mluvené češtině jsou velmi řídké (*titíž, nýbrž, jenž* apod.).
- B) Podle regionu, v němž se daná podoba užívá, můžeme češtinu rozdělit na regionálně omezené útvary (dialekty, interdialekty) a celonárodně srozumitelné a používané prostředky (dále viz 1.1.1, 1.1.2).
- C) Podle situace, v níž se daných jazykových prostředků užívá, můžeme jazyk rozdělit na několik různých variet (sociolektů) – ať už jde o různé žánry nebo situace podle stupně formálnosti, veřejnosti či naopak intimity. Jedná se tedy o rozrůzněnost češtiny v závislosti na žánru a stylu. *Akademická gramatika spisovné češtiny* (2013, s. 24) hovoří o stylové úrovni jazykových, řečových a textotvorných prostředků, čímž rozumí vlastnost těchto prostředků vyjadřovat emotivní a sociální vztah mluvčích a pisatelů k dané komunikační situaci, k jejím účastníkům a k předmětu komunikace. Pod obecný pojem stylové úrovně jazykových, řečových a textotvorných prostředků tedy zahrnuje zejména tyto obecné a speciální atributy: spisovnost, knižnost, formálnost, odbornost, hovorovost, expresivnost, vulgárnost, patetičnost, familiárnost, humornost, ironičnost a postojoyou neutrálnost.

1.1.1 Spisovná čeština

Pojem a termín *spisovná čeština* má u nás poměrně dlouhou tradici. Teoretické pozornosti se tomuto pojmu začalo dostávat v období naší první republiky za dob Pražského lingvistického kroužku, zejména od B. Havránka, později především od A. Jedličky. Za hlavní znaky spisovné češtiny se pokládaly její celonárodní platnost, reprezentativnost a kodifikovanost v jazykových příručkách, zejména v pravidlech pravopisu, gramatikách a slovnících. Tyto znaky jsou samozřejmě nadále platnou charakteristikou spisovného jazyka, avšak samotný pojem spisovné češtiny nebyl nikdy teoreticky zcela uspokojivě vyřešen. (Srov. *Akademická gramatika spisovné češtiny*, 2013, s. 25.)

Spisovná čeština není homogenní, je bohatě stylově, funkčně i regionálně rozvrstvena. Jádrem jsou prostředky stylově neutrální (např. *okno, číst, když, před*), vhodné pro jakýkoli typ textu. Prostředky knižní nacházíme v některých textech uměleckých, odborných, popř. v oficiálních, resp. slavnostních projevech veřejných (např. *odtušil, kráčet, hlubina, -li*), prostředky hovorové zejména v mluvené podobě spisovné češtiny (např. *můžou, státnice*), prostředky expresivní v projevech citově příznakových (např. *miminko, šuškat*). Z aspektu časového je spisovná čeština rozvrstvena na prostředky zastaralé (archaismy a historismy) a ustupující (např. přechodníky), prostředky současného spisovného úzu a nová slova (neologismy, např. *nasmlouvat, internet*). (Srov. *Encyklopedický slovník češtiny*, 2002, s. 91.)

Spisovnou češtinou se obecně řečeno rozumí soustava těch jazykových prostředků, jimiž český jazyk v dané době reálně i potenciálně disponuje pro účely celonárodní, primárně psané (adjektivum *spisovný* slovotvorně souvisí se slovesem *spisovat*) komunikace vyšších a středních stylových úrovní. Jde o prostředky, jichž se standardně užívá zejména ve formálních textech oficiální povahy (v odborné literatuře a v oficiálních textech publicistických a úředních) a z velké části také v krásné literatuře. Potíže se stanovením spisovnosti vyplývají z toho, že pojem spisovného jazykového prostředku do jisté míry koliduje s pojmem kultivovaného projevu či textu. Vcelku obecně se uznává, že kultivovaný projev může obsahovat i prvky nespisovné, není už však shoda v tom, zda takový kultivovaný projev má být nazýván spisovným. Druhou okolností způsobující potíže s vymezením termínu jsou mnohé neustálené variantní tvary slov. A zvláště ty z těchto tvarů slov, jichž se užívá běžně především v mluvené řeči, mají nejasný či ne zcela jasný útvarový a stylový status (např. tvar *třech* konkurující tvaru *tří* atd.). (Srov. *Akademická gramatika spisovné češtiny*, 2013, s. 25.)

Mluvnice současné češtiny (2010, s. 22 – 23) uvádí z důvodu nedokonalosti termínu „spisovnost“ pojem jazykový standard češtiny, který definuje takto: „Standardní v určitém typu textu a/nebo jazykové formě jsou ty varianty prostředků, které v něm/ní nejsou marginální“. Termíny standard a substandard charakterizuje také F. Daneš (1997, s. 13 – 14): „Uvnitř češtiny se dnes setkáváme s jistými dynamickými jevy, které lze shrnout pod termínem substandardizace. Jde o vztah standardního neboli spisovného jazyka a variet stojících mezi ním a dialekty. Mezi tyto jevy patří zejména vyšší společenské hodnocení substandardů (spojené s přibývajícím tolerancí v otázkách jazykové normy): substandardy se stávají zdrojem jazykových změn, mění se pojem standardu a substandardů v ústní komunikaci a substandardy pronikají i do standardu psaného.“ F. Daneš (1997, tamtéž) popisuje standard či standardní jazyk jako „označení utvořené podle anglosaského vzoru,

jehož výhoda spočívá v tom, že se jeví jako termín neutrální“. Dodává však, že „zůstává nejasné, zda jde o standard ve smyslu obecně uznávané, závazné normy, anebo ve smyslu hodnotícím, totiž jako vysoký stupeň kvality“. Následně doplňuje, že „u nás dosud převažuje tradiční termín spisovný jazyk s odůvodněním, že je těsně svázán s pojmem a jevy jazykové kultury“. Termín substandard(ní) nebo nestandard(ní) pak charakterizuje tak, že ho lze chápat „ve smyslu užším, jako „pokleslý“ nebo „nižší“ standard, anebo širším, „vše mimo standard“. Jazykovou skutečnost však vnímá jako méně schematickou: „Spíše tu zjišťujeme široké pásmo rozkládající se mezi „vysokým standardem“ (především psaným spisovným jazykem v úzkém smyslu, s velmi silnou normou), jeho hovorovou vrstvou a dále pak různé „obecnými“ regionálními koiné, tj. interdialekty s rozličným rozsahem užívání, až ke zcela omezeným místním nářečím a k slangům. Přitom mezi těmito oblastmi neexistují v dnešní češtině ostré, neprostupné hranice, nýbrž více nebo méně plynulé přechody.“

Mluvenou podobou spisovné češtiny je *hovorová čeština*. Tento pojem zavedl v rámci teorie spisovného jazyka B. Havránek a vymezil ho jako funkční vrstvu spisovné češtiny, která slouží běžnému dennímu hovoru. Postupem doby se obsah pojmu měnil. Hovorová čeština byla chápána jako mezistupeň, přes který pronikají do spisovné češtiny prostředky pocíťované jako ne plně spisovné. Mnozí lingvisté však dnes soudí, že mluvená spisovná čeština v podstatě neexistuje, neboť ji supluje nespisovná čeština obecná (což není přesné označení obecné češtiny, viz 1.1.2). Pokud dnes lingvista užije výrazu *hovorová čeština*, míní tím zpravidla soustavu prostředků běžně užívaných v běžných neformálních komunikačních situacích, tedy prostředků, které neobsahují ani knižní či formální výrazy vysokého stylu, ani výrazy vulgární. Ve stejném smyslu, tedy synonymně s termínem *hovorová čeština* se užívá i výrazu *běžně mluvená čeština* (srov. *Akademická gramatika spisovné češtiny*, 2013, s. 26 – 27; *Encyklopedický slovník češtiny*, 2002, s. 91). F. Daneš (1997, s. 15) pak termínem běžně mluvená čeština označuje repertoár všech různých, různorodých jazykových prostředků (nespisovných, ale zčásti i spisovných, resp. společných), kterých se užívá v situacích, v nichž se nepředpokládá závazné užívání spisovného jazyka. Jde tedy o rozsáhlou nejednotnou, nehomogenní řečovou oblast vykazující vysoký stupeň variantnosti, kterou probíhá řada parametrů (lokální, regionální, generační, sociální, aj.).

V mluvené formě se dnes spisovná čeština omezuje především na vybrané komunikační funkce (projevy oficiální a veřejné), na projevy s vysokým komunikačním cílem. V běžném denním hovoru působí takové komunikační normy, které užívání spisovných

prostředků nevyžadují, mluvčí proto zpravidla mísí prostředky spisovné s nespisovnými. (Srov. *Encyklopedický slovník češtiny*, 2002, s. 91.)

1.1.2 Obecná čeština

Mezistupněm mezi spisovným jazykem a dialekty jsou interdialekty – nespisovné útvary typické pro větší regiony, vznikající nivelizací nářečních rozdílů. Jedním z nich je svým původem i *obecná čeština*. Z hlediska inventáře jazykových prostředků je pro interdialekty (včetně interdialektické obecné češtiny) typický ústup výrazových prostředků lokálně velmi omezených. Předpokládá se u nich existence normy a jsou pokládány za útvary, tedy formy existence národního jazyka s vlastní strukturou, její popis je však krajně nesnadný, takže se (kromě obecné češtiny, jejíž forma je poměrně stabilizovaná) mluví jen o interdialektických tendencích. (Srov. M. Krčmová, 2005, s. 4.)

Na sousloví *obecná čeština* lze nahlížet ze dvou pohledů: sociolingvistického, který klade důraz především na stratifikaci národního jazyka a komunikační zatížení jeho složek, nebo čistě lingvistického, který usiluje o popis výrazových prostředků jednotlivých jazykových rovin v jejich geografickém rozrůznění a vývojových tendencích.

A) pohled sociolingvistický

Ve starší lingvistice je obecná čeština synonymem k lidový nebo obecný jazyk. Koncept jazykové kultury vypracovaný členy Pražského lingvistického kroužku ve 30. letech 20. století dělil národní jazyk na spisovný a útvary nespisovné („lidové“), tj. především nářečí a obecnou češtinu, která byla vnímána jako útvar mající tendenci stát se primárním prostředkem mluvené komunikace na celém území češtiny.

Obecná čeština je nivelizovaný, tj. z hlediska formy užívaných jazykových prostředků víceméně homogenní mluvený jazykový útvar převládající s některými variantními prvky na území Čech a západní Moravy, který vznikl přirozeným vývojem bez přímých zásahů lingvistů (srov. *Mluvnice současné češtiny*, 2010, s. 23 – 24). O. Müllerová, J. Hoffmannová (1997, s. 45) ovšem uvádějí, že B. Havránek nepovažoval obecnou češtinu za homogenní útvar a poukázal na to, že ji lze chápat jednak jako jazyk lidový (ve vztahu ke spisovnému jazyku), jednak jako jazyk všeobecně rozšířený, společný (ve vztahu k místnímu nářečí).

Toto sousloví má však i význam „lokálně a sociálně málo příznaková čeština s poměrně jednotnou normou“, sice nekodifikovaná, ale plnící některé komunikační funkce

očekávané dříve od mluvené podoby jazyka spisovného (srov. M. Krčmová, 2005, s. 7). Tento význam sousloví se ustaluje od 60. let 20. století. Z obecné češtiny se stává spontánní mluvený jazyk soukromé a poloveřejné komunikace, který se z pozice jedné z nestandardních forem češtiny dostává do postavení jejího substandardu, nižšího standardu. Sbližování spisovného jazyka a substandardu obecná čeština vede k tomu, že jsou do kodifikace pojaty jako dublety některé původně obecněčeské hláskové varianty výrazů nebo tvaroslovné prostředky (např. *ulítnout* vedle *ulétnout*, spisovným se stává *–ách* v lokálu plurálu typu *v kolečkách*, *v domkách*). Tak se dříve výrazné rozdíly spisovné češtiny a obecné češtiny oslabují. Obecná čeština v této modifikaci zaujímá v komunikaci postavení vyhrazené dříve pouze spisovnému jazyku, je užívána v mluvených projevech i mimo soukromou sféru a mluvčími dobře znalými spisovného jazyka, oslabuje se tedy její příznak sociální. Zprostředkována médii, v nichž se užívá v pořadech se zvýšeným kontaktem s diváky, je pasivně vnímána na celém teritoriu, rozšiřuje své hranice a může působit i jako mluvní vzor mimo Čechy, ztrácí i příznak regionální. Často se o ní pak mluví jako o koiné, všeobecně akceptované nespisovné podobě národního jazyka, a nově dokonce jako o „druhém standardu“, tj. druhé celonárodní funkčně takřka neomezené jazykové normě fungující vedle „prvního standardu“, spisovné češtiny. Toto pojetí dominuje u části pražských lingvistů (především Sgall) a je přijímáno zahraničními, zejména západními bohemisty. Neodpovídá však zcela situaci moravské a slezské, kde si udržuje svou pozici v komunikaci jednak různou měrou nivelizovaný dialekt, jednak mluvená podoba jazyka spisovného a obecná čeština je vnímána jako prvek cizí. Pásmo přechodu mezi spisovným jazykem a obecnou češtinou je plynulé a v konkrétních projevech dochází ke střídání obou kódů (code switching), eventuelně i jejich míšení.

V krásné literatuře je obecná čeština představena ve stylizaci. Ve starší literatuře se zobrazuje na úrovni interdialektu, od 60. let se však uplatňuje, nejprve v překladu, pak i v nové tvorbě, v dialogu jako signál regionálně a sociálně nepříznakové živé řeči postav a s postupným stíráním hranice řeči postav a vypravěče proniká i do autorské řeči. Podobně může být užita i v publicistice, zejména v jejích uměleckých žánrech. Psaná forma textů fixuje znění výrazů a tvarů a posiluje postavení obecné češtiny jako útvaru prestižního. (Srov. *Encyklopedický slovník češtiny*, 2002, s. 81, 82.)

M. Krčmová (2000, s. 67 – 70) tak obecnou češtinu dělí na základě výše uvedené charakteristiky na obecnou češtinu I, interdialektickou češtinu běžné denní komunikace, dále obecnou češtinu II jakožto mluvu nesoukromou, která má poměrně stabilní normu a zaplňuje

ta místa kodifikovaného jazyka, kde je kodifikace příliš knižní, a obecnou češtinu III představenou stylizací krásné literatury.

B) pohled lingvistický

Pohled lingvistický nazírá na vymezení pojmu obecná čeština ve vztahu k jazykovým rovinám.

Na úrovni *syntaxe* výpovědi a textu jsou její podstatné rysy dány mluveností, expresivností a spontánností komunikátu. V tomto významu znamená charakteristika obecné češtiny spontánně mluvený projev.

Ve vztahu ke *slovní zásobě* je označení obecná čeština užíváno v české tradici již poměrně dlouho. Jako „obecné“ byly (a v běžném povědomí jsou i dnes) hodnoceny především jednotlivé výrazy, které užíval „obecný lid“, tedy lidé bez vyššího vzdělání. Panovala tu totiž iluze, že vzdělaný člověk i soukromě mluví pouze spisovně, jeho mluva neodráží bezprostřední emoce atd. Obecná čeština v tomto pojetí stála v protikladu k „vyšší“, kultivovanější češtině spisovné. Jako obecněčeské se tedy hodnotí výrazy a frazémy nezařazené kodifikací do (plně) spisovného jazyka, ale vyhovující podmínkám běžné komunikace (*akorát, cancour, štos, vypucovat*) nebo výrazy profesní a slangové (*kopat roh, lapiduch, vercajk*). Obecná čeština má samozřejmě bohatství výrazů s vyšším stupněm expresivity, jež nejsou užívány ve veřejné komunikaci (*mamina, otylka*). Hranice spisovnosti je celkově ve slovní zásobě méně pevná a část dříve obecných slov a frazémů se dnes hodnotí jako (hovorově) spisovná: *zubař* – dříve obecné a slangové, dnes hovorové.

V popisu *tvoření slov* jsou jako specifika obecné češtiny uváděny výrazy vzniklé univerbizací nebo zkratková slova.

V *hláskosloví* se stejně jako v tvarosloví (viz níže) označují za obecněčeské ty prvky, které odpovídají interdialektu Čech. Obecnou češtinu charakterizují zejména tyto rysy: [ɪ] (psané obvykle ý) na místě staršího é (*malý město, špinavý ruce, lítat*), –ej– na místě spisovného [í] psaného obvykle ý (*novej kabát, takovej hračkám, ubejvat*). V kořenech slov je dnes –í– velmi často neutrální spisovnou dubletou ke knižnějšímu –é–, zatímco –ej– je jen obecné a varianty s –ej– jsou v textu s vyšší kulturní ambicí expresivní. Jen obecněčeské zůstává protetické v- (*von si to vodnese*). Jako obecněčeská jsou uváděna také výslovnostní zjednodušení souhláskových skupin jako [šveska], [dibi], [jabko], vypouštění j [*jak se menuješ?*] nebo zánik slabičného –l v příčestích (*Petr to už přines včera, copak ti to neřek?*).

V tvarosloví je rysem obecné češtiny unifikace koncovek instrumentálu plurálu zakončením –ma (*těma nejlepšima výkonama, zahraničnima cestama*) a zánik vyjadřování

všech rodových rozdílů v plurálu adjektivní a zájmenné flexe (*ty skutečně dobrý sportovci, všechny rozbitý vokna*). Ostatní projevy unifikačních tendencí se postupně stávají (hovorově) spisovnými (např. šíření koncovky *–ách* v lokálu plurálu nebo sbližování konjugačních typů v rámci slovesných tříd). (Srov. M. Krčmová, 2000, s. 71 – 72; *Encyklopedický slovník češtiny*, 2002, s. 82.)

Současnou situaci užívání češtiny z hlediska spisovného standardu a forem nestandardních popisuje F. Daneš (1997, s. 14 - 16) takto: „Za prvé, čeština spisovná pokrývá oblast textů psaných (ovšem s výjimkou některých textů krásné literatury, popř. též soukromých dopisů). Za druhé, v komunikaci ústní je stav zhruba tento: školní vyučování, veřejné, politické, vědecké a podobné diskurzy, stejně tak jako televizní a rozhlasové zpravodajství, hlášení apod. představují doménu spisovnou. Nejasná a kolísavá je situace mluvené komunikace v administrativním a podobném styku s občany. (Jsou zde výrazné rozdíly lokální a hlavně individuální, závislé na obou partnerech hovoru a na prostředí). [...] Podobně neurčité situace představují neformální diskuse, běžná komunikace. Zpravidla mluvíme jazykem kombinovaným, smíšeným, např. hovorově spisovným promíšeným prvky obecné češtiny, nebo regionálním interdialektem kombinovaným s lokálním nářečím a některými tvary spisovnými. A navíc přistupuje významná diferencovanost řeči podle nejrozličnějších mluvních situací, přičemž tato diferenciací probíhá v řeči každého jednotlivého mluvčího.“

1.1.3 Stratifikace češtiny v RVP, ŠVP a v učebnicích ČJ 2. stupně základních škol

Rámcový vzdělávací program (RVP) pro základní vzdělávání (verze platná od 1. 9. 2013) pro obor Český jazyk a literatura (2. stupeň, jazyková výchova) definuje obsah učiva v oblasti obecného poučení o jazyce takto: „Čeština (jazyk národní, jazyk mateřský), skupiny jazyků (slovanské – především slovenština – a jiné, jazyky menšinové), rozvrstvení národního jazyka (spisovné a nespisovné útvary a prostředky), jazyk a komunikace (jazyková norma a kodifikace, kultura jazyka a řeči, původ a základy vývoje češtiny, jazykové příručky).“

Očekávané výstupy žáka pak jsou: „Žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití; spisovně vyslovuje česká a běžně užívaná cizí slova; správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci; využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace.“

Školní vzdělávací program (ŠVP) je učební dokument, který si každá základní nebo střední škola v České republice vytváří, aby realizovala požadavky rámcového vzdělávacího programu (RVP) pro daný obor vzdělávání. Základní škola, jejíž žáci jsou respondenty výzkumu analyzovaného níže (viz kap. 2), definuje ve svém ŠVP učivo z oblasti obecného poučení o jazyce – útvary českého jazyka v předmětu Český jazyk a literatura pro 2. stupeň (jazyková výchova) takto (cituji):

6. ročník

- očekávané výstupy – žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití; spisovně vyslovuje česká a běžně užívaná cizí slova; využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace

- učivo – úvod o českém jazyce – jazyk a jeho útvary

- dílčí výstupy – žák vymezí pojem jazyk, vysvětlí vznik jazyka a jeho vývoj; vysvětlí pojem spisovný jazyk, nářečí a obecná čeština; z řady textů vybere příklad spisovného jazyka, nářečí a obecné češtiny; namaluje mapku nářečí a orientuje se v ní

7. ročník

- očekávané výstupy – žák spisovně vyslovuje česká a běžně užívaná cizí slova; využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace; rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití

8. ročník

- očekávané výstupy – žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití; spisovně vyslovuje česká a běžně užívaná cizí slova

- učivo – obecné výklady o českém jazyce – útvary českého jazyka a jazyková kultura

- dílčí výstupy – vysvětlí vznik a význam řeči, jazyka; charakterizuje český jazyk jako mateřský, národní; rozliší spisovné a nespisovné útvary a prostředky národního jazyka a vysvětlí jejich užívání

9. ročník

- očekávané výstupy – žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití; spisovně vyslovuje česká a běžně užívaná cizí slova; využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace

- učivo – obecné výklady o jazyce – útvary českého jazyka, jazyková kultura

- dílčí výstupy – rozliší spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu, zdůvodní jejich užití

Tato základní škola používá pro výuku českého jazyka *učebnice Český jazyk pro základní školy 6 – 9* vydané Státním pedagogickým nakladatelstvím. Téma jazyk a jeho

útvary se svými základními pojmy národní jazyk, spisovná čeština, neutrální, hovorové a knižní jazykové prostředky, nářečí, nadnářeční útvary, obecná čeština je probíráno v 6. ročníku.

Autoři učebnice E. Hošnová a kolektiv (2006, s. 7, 8) charakterizují národní jazyk takto: „Český národní jazyk je bohatý a mnohotvárný, lze jím vyjádřit všechno, o čem lidé přemýšlejí, co dělají, co cítí atd. Ale všichni příslušníci českého národa nehovoří za všech okolností vždy stejně. Např. jinak mluví doma v rodině, mezi přáteli a známými a jinak na veřejnosti, zejména v oficiálních projevech; zatímco v běžných projevech mluví často nespisovně, např. obecnou češtinou nebo nářečím, při oficiálních, veřejných vystoupeních užívají spisovnou češtinu.“ Obecná čeština je pak popisována jako nejrozšířenější forma běžného dorozumívání na českém území vůbec, která se často užívá i v umělecké literatuře k charakteristice prostředí a postav. Vznikla na území Čech jakožto nadnářeční útvar rozrušováním místních nářečí.

Téma jazyk a jeho útvary má být podle RVP a ŠVP opakováno, popřípadě prohlubováno v osmém a devátém ročníku základní školy, učebnice E. Hošnové a kolektivu se však k tomuto tématu okrajově vrací pouze v 9. ročníku v rámci kapitol z oblasti slohu a komunikace zabývajících se slohotvornými činiteli, mluvenými a psanými texty, oficiálností projevu a formálním vyjadřováním.

Český trh nabízí množství učebnic českého jazyka. Mezi známé a oblíbené patří kromě výše zmiňované učebnice vydané Státním pedagogickým nakladatelstvím učebnice z produkce nakladatelství Fraus, Alter a Tobiáš. Autoři učebnic vydaných nakladatelstvím Fraus v 6. ročníku pracují s pojmy spisovný jazyk a nespisovné útvary jazyka (nářečí, obecná čeština, slang, argot), v 8. ročníku je téma opakováno a prohlubováno o užívání hovorových, knižních a neutrálních jazykových prostředků ve spisovné češtině, v 9. ročníku je téma rozvrstvení národního jazyka opět opakováno. Učebnice vydané nakladatelstvím Alter charakterizují v 6. ročníku pojmy spisovný a nespisovný jazyk (nářečí, nadnářečí, obecná čeština), v 8. ročníku téma opakují a v 9. ročníku přidávají pojmy argot a slang v nespisovných útvarech jazyka a užívání hovorových, knižních a neutrálních jazykových prostředků ve spisovné češtině. Autoři učebnic vydaných nakladatelstvím Tobiáš popisují v 6. ročníku v kapitole Obecné poučení o jazyce pojmy spisovný a nespisovný jazyk (nářečí, nadnářečí, obecná čeština), v 8. ročníku téma opakují a prohlubují o pojmy argot a slang v nespisovných útvarech jazyka, v 9. ročníku je následně téma opakováno.

1.2 Postoje uživatelů k jazyku

Postoje, které zaujímají členové daného jazykového společenství k jazyku, jsou nedílnou součástí jakékoli fundované jazykovědné činnosti. To, jak uživatelé o jazyku uvažují a jak ho reálně užívají, jaký zaujímají postoj ke spisovnému standardu a formám substandardním, k jednotlivým jazykovým jevům a prostředkům, či ke způsobu, jakým se jazykových prostředků užívá, jsou důležité aspekty např. pro činnost kodifikační nebo činnost zabývající se budoucím vývojem jazyka. A vzhledem k tomu, že přirozeným stavem každého jazyka je měnit se, reagují uživatelé i na procesy, které v něm probíhají, na jeho změny a vývojové tendence.

Pojem jazykového postoje se stal klíčovým sociolingvistickým konceptem v 60. letech, kdy měl na jeho formulaci zásadní podíl Labovův výzkum sociální stratifikace řečového společenství v New Yorku. Takřka ve stejné době se zájem o postoje k jazyku objevil rovněž v bohemistice, především zásluhou Františka Daneše, který tento pojem pevně zakotvil do české lingvistické teorie. (Srov. S. Čmejrková, 2010, s. 297.)

F. Daneš (1979, s. 81) charakterizuje pojem postoj takto: „Postoji rozumíme – v běžném smyslu sociologickém – sklon nějaké osoby nebo skupiny osob či celého společenství dávat přednost jistým cílům a způsobům jednání a chování vůbec (a jiné odmítat); tímto sklonem jsou určovány responze osob (jejich skupin) na jednotlivé typy situací – v našem případě situací jazykových. [...] Množina postojů jazykové komunity k jejímu jazyku představuje soubor navzájem propojených složek, avšak tento soubor je nejen velmi spletitý, nýbrž i vnitřně nekonzistentní, obsahuje antinomie a vnitřní dialektické napětí.“

S. Čmejrková (2010, s. 297) interpretuje Danešovu charakteristiku souboru postojů takto: „V souladu s tehdejší sociologickou teorií uvažuje autor o čtyřech typech postojů, totiž instrumentálních, etických, afektivních a zvykových, přičemž první dva typy se mu jeví jako racionální a druhé dva jako neracionální. [...] Napětí mezi postoji racionálními (zdůrazňování nástrojového charakteru jazyka, hodnocení jeho prostředků podle vhodnosti a adekvátnosti funkcí, dodržování kolektivních jazykových norem apod.) a iracionálními (estetické okouzlení vlastním jazykem, snaha po udržení neměnné tradiční podoby, odpor ke změnám, izolacionismus, purismus atd.) je autorem řešeno ve prospěch postojů racionálních. [...] Naproti tomu laické „veřejné jazykové mínění“ se podle Daneše zdá setrvávat v postojích dominantně neracionálních, tedy expresivních a tradicionalistických, ve vyslovování soudů

puristických, obranných, dokonce xenofobních. Projevem „neracionální“ tendence je i nechuť ke změnám v jazyce, a to i těm, jež se při „racionálním“ postoji jeví jako možné, nebo dokonce funkční. Toto téma je pak u Daneše skloubeno s antinomiemi jazykové synchronie a diachronie, jako je jednotnost a variabilnost, uzavřenost a otevřenost, rezistence a akceptace, a konečně s vytýčením dvou protikladů, jimiž bývají reflexe jazykových postojů provázány. Těmi je (1) rozpor mezi skutečným jazykovým chováním členů jazykového společenství a jejich názory a přesvědčeními o jazyce, které proklamují, (2) rozpor mezi proklamovanými motivy jejich chování a přesvědčení a mezi motivy skutečnými.“

Přestože se tak zdá, že by bylo vhodnější při analýzách jazykových postojů hodnotit postoje, které se projevily v reálných řečových situacích, tzn. zaznamenávat reakce, které v chování mluvčích nastaly spontánně, mají i deklarované postoje svou vypovídací hodnotu.

Postoje uživatelů jazyka lze zkoumat prostřednictvím empirického výzkumu. Jedná se tak o přístup orientovaný především na percepční aspekty zkoumaného jevu. Cílem tohoto přístupu tedy je popisovat, jakým způsobem určití mluvčí hodnotí užití určitých prostředků v určitých situacích. (Srov. J. Chromý, 2014, s. 2.)

Konkrétním příkladem zkoumání postojů k jazyku může být empirický a sociologický výzkum v západních Čechách a v Praze Lenky Bayerové-Nerlichové (2004, s. 177 - 179). Jednou jeho částí byla nepřímá anketa, jejíž výsledky měly umožnit studium postojů Čechů ke spisovné češtině na jedné straně a k obecné češtině na straně druhé. Hodnotily se postoje uživatelů v praxi (rozpoznání prvků spisovné a obecné češtiny), teoretické znalosti o předmětu zkoumání, postoje vytvořené na základě nepřímé a přímé evaluace spisovné a obecné češtiny a postoje k přímému užití prvků spisovné nebo obecné češtiny, to znamená, že mluvčí měl udat formy, které v neformálním a formálním kontextu podle vlastního úsudku používá, popř. které by použil. Z výsledků jednotlivých částí výzkumu vyplývají například tyto skutečnosti:

„Průměrný“ Čech by v neformálním jazykovém kontextu podle svých vlastních představ použil sedmkrát častěji spisovnou češtinu, než ji ve skutečnosti opravdu používá. Češi tedy v pravém slova smyslu nevědí, jak vlastně mluví. Jejich vysoká připravenost k užívání spisovné češtiny zůstává jak v neformálních, tak z velké části i ve formálních kontextech nerealizovaná. Dochází tedy k rozporu mezi připraveností (konací) mluvčích užívat spisovnou češtinu a jejím reálným užíváním. Češi rozdíl mezi spisovnou a nespisovnou češtinou znají a spisovnou normu intuitivně vyžadují tam, kam vlastně patří.

Orientace ve svém vlastním úzu jim ale přesto chybí. (Srov. L. Bayerová-Nerlichová, 2004, s. 185, 188, 189.)

Češi neumějí pojmenovat jazykovou varietu, kterou mluví. Obecná čeština je pojmem většině Čechů neznámým. (Srov. L. Bayerová-Nerlichová, 2004, s. 190.)

Výzkum L. Bayerové-Nerlichové kriticky analyzuje ve své studii J. Chromý (2009, s. 253 – 254). Uvádí, že poznatky z výzkumu vyžadují další rozpracování. Podle J. Chromého by se autorka měla kupříkladu vyrovnat s těmito dvěma problémy: Za prvé, nereflektuje potenciální rozpor kodifikace spisovné češtiny a představy mluvčích o této varietě. To, že mluvčí nekomunikují v souladu s kodifikací, nemusí nutně znamenat, že neví, jak mluví. Mohou totiž mluvit kódem, který představuje to, co považují za spisovnou češtinu (a co se od kodifikace liší). Jinými slovy norma jejich spisovné češtiny může být odlišná oproti normě, kterou vyvozujeme z kodifikace. Za druhé, ve zkoumání postojů (nejenom těch k jazyku) je běžné, že informanti neřeknou to, co si opravdu myslí, ale třeba to, co je společensky žádoucí. Můžeme předpokládat, že mluvčí tvrdí, že užívají spisovnou češtinu proto, aby se dobře společensky prezentovali, ale sami jsou si vědomi, že to nedělají.

V závěru kapitoly uvádím Danešovu charakteristiku obecných postojů členů jazykového společenství k českému jazyku, kde je možné rozlišit dvě různé, ne-li protikladné tendence (F. Daneš, 1997, s. 18):

„K první orientaci patří ti uživatelé jazyka, kteří se nějakým způsobem o jazyk zajímají. Jedna skupina z důvodů tradičních, nacionálních (též puristických), druhá je zase motivována etickým přesvědčením, že se jazyk za komunistického režimu pokazil a nyní vyžaduje očistu a kultivaci. Také dnešní invaze anglicismů bývá mnohými lidmi hodnocena jako ohrožení češtiny. [...] Existují však i sociální skupiny, které považují osvojení si spisovné normy za praktickou nezbytnost a požadavek. Je to např. typický postoj nové společenské vrstvy podnikatelské.

Druhá z obou orientací se ukazuje jako patrně důležitější pro budoucí vývoj jazyka, přinejmenším proto, že je typická pro mladší generaci a je v soulase s převažujícími tendencemi v jiných kulturních jazykových společenstvích ve světě. Uživatelé jazyka s touto orientací projevují slabý anebo žádný zájem o spisovný jazyk, dříve tradiční historicko-nacionální postoj nestojí už v popředí, avšak není většinou nahrazován moderním postojem občanským. Pocit závaznosti norem a vědomí spoluzodpovědnosti za kvalitu jazyka jsou oslabené, popř. mizí, a celý postojový a orientační systém a odpovídající hodnotová škála se

mění. Leckdy bývají takovéto postoje spojeny s laxností a ústupem kultivovaného chování – srov. kupř. hodnotový posun v užívání vulgárních výrazů. Tudíž ruku v ruce s destandardizací mnohdy dochází k dekultivaci, či snad přesněji k proměně hierarchie hodnot.”

1.2.1 Postoje žáků k jazyku (dosavadní výzkumy)

Výzkumy týkající se postojů žáků k jazyku se zaměřují především na postoj k jazyku spisovnému.

Příkladem může být J. Svobodová (2010, s. 306, 308), jež ve své studii popisuje výzkum, který proběhl v červnu 2008 v prostředí škol u mládeže ve věku mezi 10 až 17 lety na Ostravsku, Opavsku a Novojičínsku. Druhá část sondy byla orientována na dospělé respondenty z řad širší veřejnosti. Tato cílová skupina však není předmětem této kapitoly, proto se jí nebudu dále věnovat. Cílem tohoto výzkumu bylo získat představu o tom, nakolik si oslovení uživatelé českého jazyka cení školní výuky spisovné češtiny, zda se domnívají, že spisovnou češtinu v životě budou potřebovat či ji už potřebují, a zda by o spisovnou češtinu a úroveň jazyka u nás vůbec měli pečovat odborníci. Z odpovědí vyplynulo, že nejlépe byl oceněn význam školní výuky češtiny. Představa o vlastním uplatnění spisovné češtiny v životě byla hodnocena nepatrně hůře, vždy však o něco lépe než význam institucionální péče o spisovnou češtinu. Výsledky výzkumu potvrzují, že vysoká prestiž spisovné češtiny trvá, jakkoli její využití v praxi není tak široké jako dřív. Argumenty dětí a studentů uváděné na podporu spisovné češtiny a její role poukazují na její potřebnost v životě ze společenských a pracovních důvodů a na to, že spisovnou češtinu je třeba vnímat jako kulturní hodnotu a národní symbol.

Méně uspokojivá zjištění však ve své studii popisuje R. Brabcová (1996, s. 220, 221). Udává, že z výsledků několika anket postoje ke spisovnému jazyku vyznívají poněkud nepříznivě. Zároveň ale dodává, že v každé z odpovědí lze najít přiznání nutnosti existence spisovné češtiny pro určité situace. Z jejích výzkumů například vyplynulo, že by každý náš občan měl znát spisovnou podobu svého jazyka. Žáci dále uvádějí, že jim vadí, jestliže veřejný činitel neužívá spisovného jazyka. Mají tedy určité povědomí o spisovné češtině, poznají, když někdo jiný mluví nespisovně, vyžadují, „aby aspoň někdo uměl promluvit“. Na ně samé by se však tato kritéria neměla vztahovat, pokud vystupují ve svých vlastních rolích – žáků a studentů.

Výsledky výše zmíněných výzkumů naplňují Danešovu charakteristiku postojů současné mladší generace (viz závěr kapitoly 1.2) jen do jisté míry. Přestože žáci a studenti neupřednostňují vlastní užívání spisovného jazyka, považují za důležité znát ho, oceňují tedy význam školní výuky češtiny.

2 Analyticko-interpretační část

V této části práce se zabývám analýzou a interpretací výsledků dotazníkového šetření, které bylo provedeno v prosinci roku 2014 a v lednu roku 2015 u žáků druhého stupně základní školy v Praze. Vybrala jsem si tuto metodu výzkumu, jelikož umožňuje relativně jednoduché získání dat od většího množství dotazovaných a je pro respondenty časově nenáročná. Odpovědi z dotazníkového šetření lze následně kvantifikovat a analyzovat. Zkoumanými jevy, na které se v nepřímé anketě zaměřuji, jsou pojmy spisovný jazyk a obecná čeština. Dosavadní výzkumy týkající se této problematiky, které se uskutečnily na území Prahy a středních Čech, byly zaměřeny na dospělou populaci (viz kap. 1.2). Naproti tomu respondenti z řad žáků a studentů byli dosud oslovováni především na Moravě (viz podkap. 1.2.1). Vybráním reprezentativního vzorku dotazovaných z řad pražské mládeže se pokusím částečně přispět k dosud provedeným výzkumům.

2.1 Cíl výzkumu a postupy zpracování

Cílem výzkumu je zjistit teoretické znalosti žáků o předmětu zkoumání, jaké postoje žáci zaujímají ke spisovnému jazyku a jeho užívání (popřípadě k obecné češtině) a jaké jsou schopnosti žáků užívat spisovný jazyk v praxi.

Povědomí o spisovné češtině je získáváno z velké části prostřednictvím výuky spisovného jazyka ve vzdělávacích institucích (viz kap. 1.1.3). Z tohoto hlediska by měli mít žáci v celé České republice shodné povědomí o spisovné češtině (nebereme-li v úvahu intelektové vybavení dětí). Postoje k jazyku a schopnost užívat ho v praxi však ovlivňují také další faktory: jak se k užívání spisovné češtiny staví pedagogové (nejen učitelé českého jazyka), v jakém prostředí žáci vyrůstají, tedy jaké jazykové „vybavení“ si děti přinášejí z domova, sledování médií, četba knih a časopisů. Nemám tedy v úmyslu paušalizovat výsledky výzkumu a interpretovat je na všechny žáky druhého stupně základních škol. Jedná se pouze o malou sondu do povědomí o českém jazyce u dětí jedné pražské základní školy, kterou jsem si vybrala z osobních důvodů: prostředí školy je mi blízké, jelikož jsem zde vystupovala v roli žáka i učitele.

Zpracování dotazníků je založené na analýze jeho jednotlivých tří částí, interpretaci zjištěných výsledků (viz kap. 2.3) a následném celkovém hodnocení (viz kap. 2.4). K přehlednosti kvantitativních výsledků přispívá jejich grafické znázornění v grafech a tabulkách.

2.2 Charakteristika respondentů

Respondenty jsou žáci menší základní školy (asi 430 žáků) v Praze. Jedná se o školu starobylou, s více než stoletou tradicí, původně venkovskou. V dnešní době by však mohla být považována za školu sídlištní, jelikož část spádové oblasti školy zasahuje do panelové zástavby. Dotazováni byli všichni žáci druhého stupně, kteří v době realizace sondy byli přítomni ve výuce, tedy celkem 129 žáků ve věku 11 až 16 let v sedmi třídách (6.A – 12 chlapců a 8 dívek, 6.B – 12 chlapců a 11 dívek, 7.A – 11 chlapců a 7 dívek, 7.B – 8 chlapců a 13 dívek, 8.A – 7 chlapců a 12 dívek, 8.B – 9 chlapců a 10 dívek, 9.A – 5 chlapců a 4 dívky). Všechny třídy vyučují celkem tři zkušené, schopné a vstřícné kantorky, které se snaží s žáky komunikovat prostřednictvím spisovného jazyka, vedou je k jeho užívání, ale přesto se občas neubrání užití prvků obecné češtiny.

2.3 Analýza dotazníků

Dotazník (viz příloha 1) se skládá ze tří částí. První část (viz podkap. 2.3.1) zjišťuje postoj žáků k užívání spisovného jazyka a obecné češtiny na základě šesti otevřených otázek. Odpověďmi na otázky respondenti zároveň poukazují na své teoretické znalosti v oblasti zkoumaných jevů. Druhá část dotazníku (viz podkap. 2.3.2) je zaměřena na zkoumání postojů k jazyku v praxi na základě hodnocení konkrétních jazykových projevů. Třetí část (viz podkap. 2.3.3) následně zkoumá vlastní užívání spisovného jazyka a schopnost hodnotit vlastní jazykový projev.

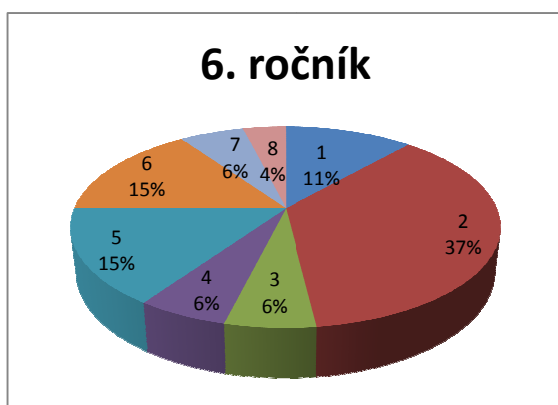
Do hodnocení nejsou zařazeny všechny odpovědi, jelikož zdaleka ne všichni žáci vyplňovali dotazník svědomitě. Nebyli motivováni hodnocením známkou a ani anonymita dotazníku a neexistující možnost „špatné“ odpovědi nepřispěla k pozitivní motivaci. Nedá se však zobecnit, že by přístup k plnění úkolu závisel na věku či pohlaví respondenta. V každém ročníku nespolupracovalo několik jedinců obou pohlaví.

2.3.1 První část

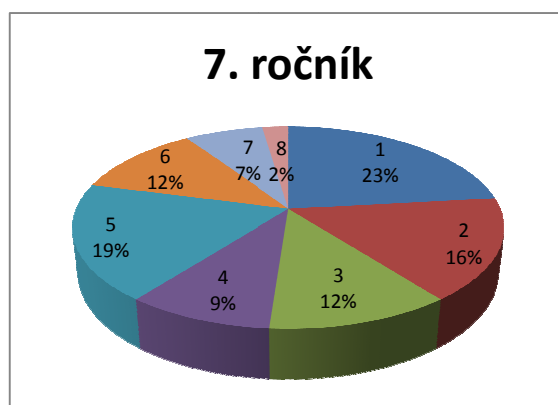
První část dotazníku obsahuje šest otevřených otázek, které zkoumají postoje žáků k užívání spisovného jazyka a obecné češtiny a zároveň zjišťují znalosti žáků v této oblasti. Každou otázku analyzuji zvlášť s využitím grafického znázornění. Zohledňuji věk, hodnotím tedy každý ročník odděleně. Nezohledňuji pohlaví, jelikož četnost odpovědí v jednotlivých skupinách odpovědí a jejich spektrum se u chlapců a dívek významně neliší.

Otázka č. 1 Proč myslíš, že je důležité znát a umět užívat spisovnou češtinu?

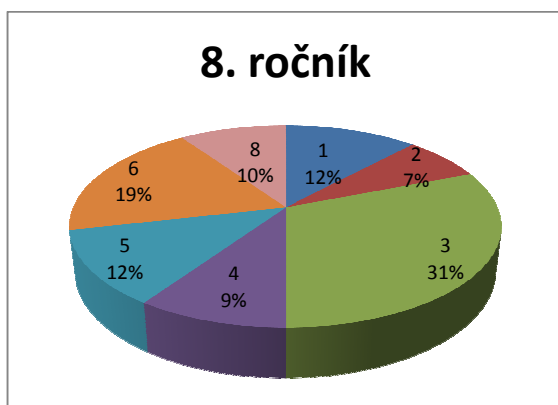
Rozličně formulované odpovědi respondentů měly často podobný obsah sdělení, proto bylo možné shromáždit je do společné skupiny odpovědí. Vzniklo tak sedm různých skupin odpovědí a osmá skupina („ostatní“) zahrnující odpovědi velmi odlišné (viz legenda ke grafům a k tabulce). Procentuální zastoupení jednotlivých skupin odpovědí v jednotlivých ročnících znázorňují grafy 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 a tabulka 1.

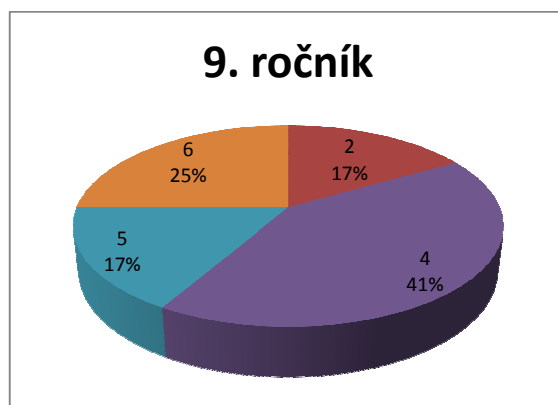
Graf 1.1

Graf 1.2

Graf 1.3

Graf 1.4

	odpověď č. 1	odpověď č. 2	odpověď č. 3	odpověď č. 4	odpověď č. 5	odpověď č. 6	odpověď č. 7	odpověď č. 8
6. ročník	11 %	37 %	6 %	6 %	15 %	15 %	6 %	4 %
7. ročník	23 %	16 %	12 %	9 %	19 %	12 %	7 %	2 %
8. ročník	12 %	7 %	31 %	10 %	13 %	20 %	0 %	10 %
9. ročník	0 %	17 %	0 %	41 %	17 %	25 %	0 %	0 %

Tabulka 1

Legenda ke grafům a k tabulce:

- odpověď č. 1 Nevím
- odpověď č. 2 Spisovná čeština (dále SČ) je náš národní jazyk, kterým se dorozumíme po celé ČR
- odpověď č. 3 Abychom si našli dobré zaměstnání
- odpověď č. 4 Je nevhodné mluvit nespisovně, když hovoříme s někým výše postaveným či ve společnosti
- odpověď č. 5 Abychom byli vzdělaní, chytřejší
- odpověď č. 6 Užívání SČ je prestižní, slušné, staví nás na vyšší úroveň
- odpověď č. 7 SČ je úřední jazyk, kterým se hovoří na úřadech, v práci
- odpověď č. 8 Ostatní

V 6. ročnících byla nejfrekventovanější odpověď (37 % dotazovaných): „Spisovná čeština je náš národní jazyk, kterým se dorozumíme po celé České republice.“ Takto odpověděla také značná část dotazovaných ze 7. a 9. ročníků (16 % a 17 %). Příčinou četného zastoupení této odpovědi shledávám znalost charakteristiky pojmu spisovná čeština z učebnic českého jazyka a z výuky.

Pro žáky z 8. ročníků je nejdůležitější znát a umět užívat spisovnou češtinu (dále SČ) proto, aby si našli dobré zaměstnání. Dotazovaní uvádějí, že je důležité mluvit spisovně při pohovoru, napsat bez chyb životopis. Tento důvod není podstatný pro šestáky (pouze 6 %). Je tomu tak pravděpodobně proto, že děti v tomto věku nejspíš ještě nepřemýšlejí o budoucnosti či důležitosti zaměstnání pro budoucí život. Znalost SČ za účelem získání dobrého zaměstnání však překvapivě není důležitá ani pro 9. ročník, kde takto neodpověděl nikdo z dotazovaných. Pro devátáky je důležité znát SČ proto, aby ji mohli používat při komunikaci s výše postavenou osobou (učitelem, starším člověkem, s někým důstojným) či obecně ve společnosti (41 %). Usuzuji, že „společností“ je myšlena skupina lidí jiných než vrstevníků nebo široká veřejnost (komunikace ve škole s učiteli, v obchodě, na úřadě, na ulici s někým neznámým, možná i v zaměstnání).

Za zmínku stojí odpověď „abychom byli vzdělaní, chytřejší“, která se vyskytla v podobném počtu ve všech ročnících. Žáci považují za důležité znát spisovný jazyk, aby „mluvili hezky“ a „psali bez chyb“.

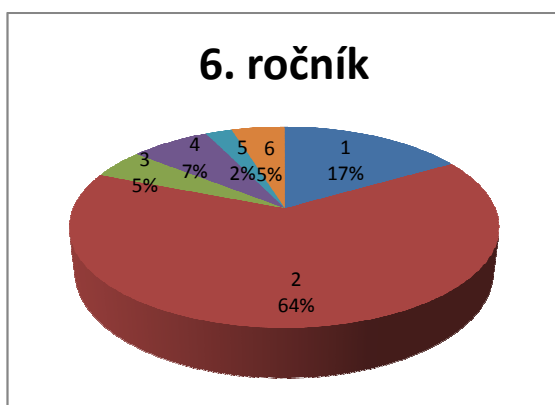
Část dotazovaných v každém ročníku si myslí, že je slušné znát a umět užívat SČ, a znalost spisovného jazyka považují za znak prestiže či vyšší úrovně. Tuto představu mohou mít proto, že lidé, se kterými se v běžném životě setkávají a kteří užívají výhradně spisovný jazyk, jsou zástupci vyššího společenského postavení.

Všechny uvedené postoje k důležitosti znalosti a schopnosti užívat SČ by mohly být velkou motivací k tomu, aby žáci ve skutečnosti spisovný jazyk opravdu znali a uměli ho užívat.

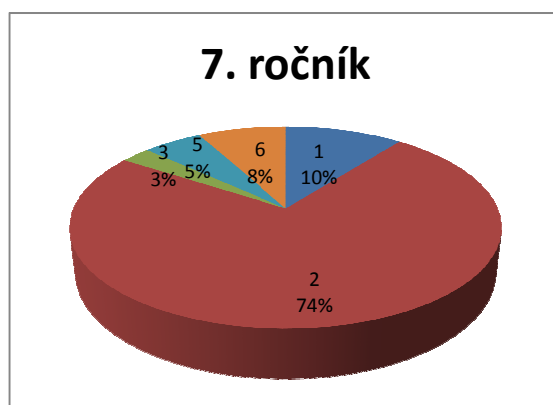
Naopak v neprospěch SČ hovoří několik ojedinělých odpovědí: „Je to základ, ale myslím si, že spisovnou češtinu dnes skoro nikdo nepoužívá.“ (8. tř.) „V dnešní době už Češi ani spisovný jazyk neumí a zapomínají ho a čeština pomalu zaniká, i když je to krásný jazyk.“ (8. tř.) „Podle mě mi to k životu moc nepomůže.“ (6. tř.)

Otázka č. 2 Spisovná čeština je státním (úředním) jazykem, tedy jazykem zákonem stanoveným pro komunikaci s úřady. Pokud zastáváš názor, že by tomu tak být nemělo/nemuselo, vysvětli proč.

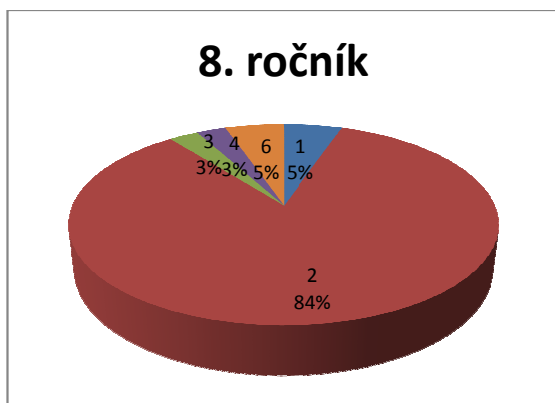
Odpovědi respondentů jsou shromážděny v šesti skupinách (viz legenda ke grafům a k tabulce). Procentuální zastoupení jednotlivých skupin odpovědí v jednotlivých ročnících znázorňují grafy 2.1, 2.2, 2.3, 2.4 a tabulka 2.

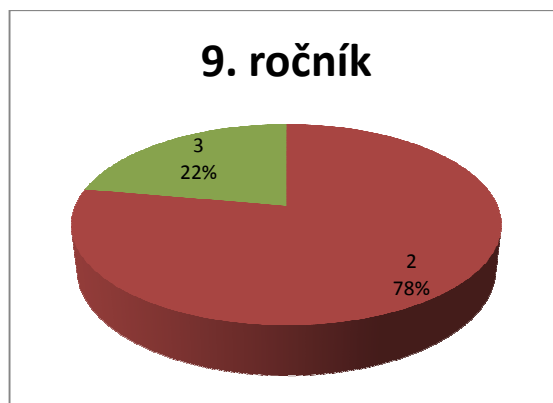
Graf 2.1

Graf 2.2

Graf 2.3

Graf 2.4

	odpověď č. 1	odpověď č. 2	odpověď č. 3	odpověď č. 4	odpověď č. 5	odpověď č. 6
6. ročník	17 %	64 %	5 %	7 %	2 %	5 %
7. ročník	10 %	74 %	3 %	0 %	5 %	8 %
8. ročník	5 %	84 %	3 %	3 %	0 %	5 %
9. ročník	0 %	78 %	22 %	0 %	0 %	0 %

Tabulka 2

Legenda ke grafům a k tabulce:

- odpověď č. 1 Nevím
- odpověď č. 2 Souhlasím
- odpověď č. 3 Úředním jazykem by měla být angličtina nebo němčina
- odpověď č. 4 Není potřeba, protože nikdo nepoužívá SČ stále
- odpověď č. 5 Nesouhlasím, protože užívání SČ staví člověka na vyšší úroveň
- odpověď č. 6 Ostatní

Nejfrekventovanější odpovědí se značným procentuálním zastoupením (84 % v 8. ročnících, 78 % v 9. ročníku, 74 % v 7. ročnících, 64 % v 6. ročnících) je ve všech ročnících „souhlasím“. Téměř tři čtvrtiny dotazovaných považují za správné, že spisovná čeština je státním (úředním) jazykem („tak jak to je, tak to má být“, „myslím, že je to tak v pořádku“).

Překvapivá je však odpověď, která má zastoupení v každém ročníku. 3 % respondentů ze 7. a 8. ročníků, 5 % z 6. ročníku a 22 % z 9. ročníku (příčinou takto vysokého čísla je malý celkový počet dotazovaných deváťáků) se domnívají, že úředním jazykem by měla být angličtina nebo němčina. Příčinou je nejspíše solidarita s příslušníky jiných národů, protože „cizinci by měli mít právo domluvit se“ (9. tř.), „přistěhovalci nedokážou spisovnou češtinu použít“ (8. tř.). Možné je však také nepochopení otázky. Žáci mohli otázku chápat tak, že

zjišťuji, zda by dali přednost jinému jazyku jakožto úřednímu než češtině. Při čtení otázky mohli přehlédnout slovo „spisovná“, nebo mohli v tomto případě chápat pojmy spisovná čeština a čeština totožně. Dokazuje to odpověď jednoho žáka z 9. ročníku: „Asi by bylo lepší, kdybysme mluvili nějakým rozšířenějším jazykem (angličtina, španělština), nemuseli bysme se pak učit dva jazyky navíc, abysme se dorozuměli v různých cizích zemích.“

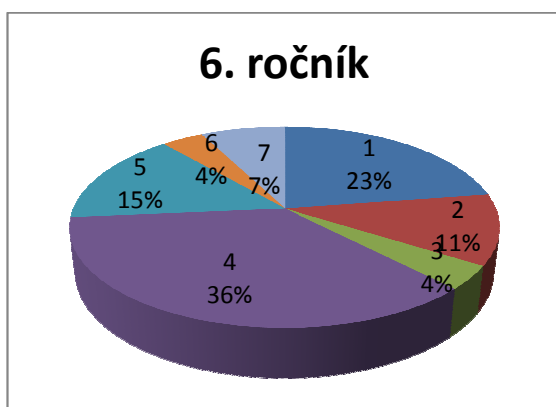
Jak bylo uvedeno výše, dotazovaní považují znalost a užívání spisovné češtiny za znak prestiže, vyšší úrovně. U části respondentů z 6. a 7. ročníků panuje názor, že užívání spisovného jazyka dotyčného uživatele povyšuje nad ty, kteří jej užívat neumí: „člověk je člověk, povyšovat se nad druhé je divné, vždyť jsme jen lidé“ (6. tř.), „nemuselo by to tak být, abysme byli všichni na stejné úrovni“ (7. tř.).

Část žáků (7 % z 6. ročníků a 3 % z 8. ročníků) se domnívá, že nikdo nehovoří spisovným jazykem stále, proto by SČ neměla být úředním jazykem. Jeden z dotazovaných si dokonce myslí, že mluvit spisovnou češtinou stále „je nepříjemné, až otravné“ (6. tř.).

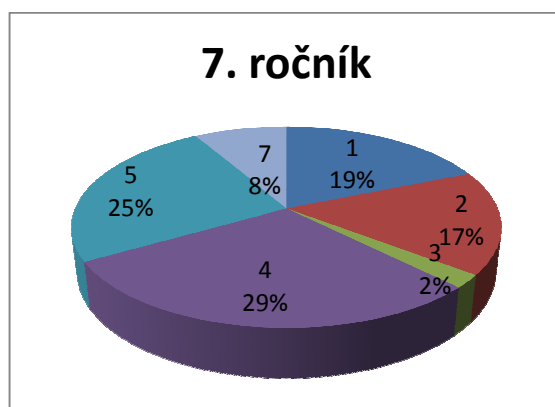
Jak jsem uvedla výše, tato otázka se jeví jako ne příliš jednoduchá k pochopení. Jeden dotazovaný ze 7. ročníku chápe úřední jazyk jako jazyk, kterým se mluví pouze při komunikaci s úřady, a rozhodně s tímto stanoviskem nesouhlasí: „Proč by ji měli používat úředníci a ne spisovatelé a ve škole? Všichni by mohli mluvit spisovnou češtinou.“

Otázka č. 3 V jakých situacích se dle tvého názoru užívá obecná čeština?

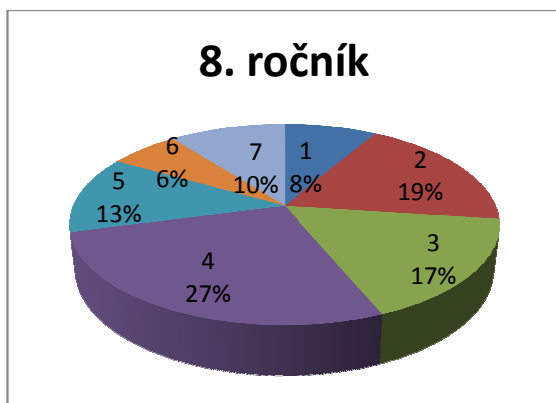
Odpovědi respondentů jsou shromážděny v sedmi skupinách (viz legenda ke grafům a k tabulce). Procentuální zastoupení jednotlivých skupin odpovědí v jednotlivých ročnících znázorňují grafy 3.1, 3.2, 3.3, 3.4 a tabulka 3.

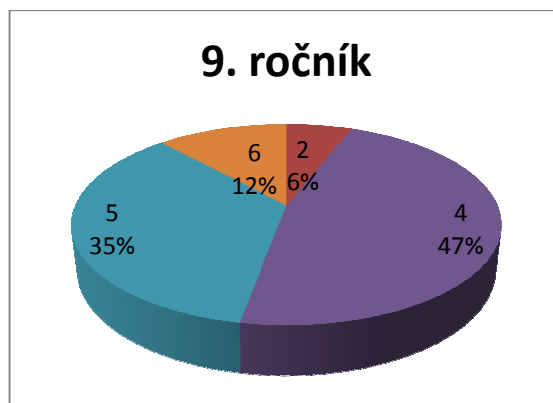
Graf 3.1

Graf 3.2

Graf 3.3

Graf 3.4

	odpověď č. 1	odpověď č. 2	odpověď č. 3	odpověď č. 4	odpověď č. 5	odpověď č. 6	odpověď č. 7
6. ročník	23 %	11 %	4 %	36 %	15 %	4 %	7 %
7. ročník	19 %	17 %	2 %	29 %	25 %	0 %	8 %
8. ročník	8 %	19 %	17 %	27 %	13 %	6 %	10 %
9. ročník	0 %	6 %	0 %	47 %	35 %	12 %	0 %

Tabulka 3

Legenda ke grafům a k tabulce:

- odpověď č. 1 Nevím
- odpověď č. 2 Při mluveném projevu
- odpověď č. 3 Kdykoli
- odpověď č. 4 Když se baví přátelé
- odpověď č. 5 Doma
- odpověď č. 6 V neformální situaci
- odpověď č. 7 Ostatní

Nejpoužívanější odpovědí na tuto otázku ve všech ročnících (47 % v 9. ročníku, 36 % v 6. ročnících, 29 % v 7. ročnících a 27 % v 8. ročnících) je: „Když se baví přátelé.“ Druhou nejčastější odpovědí ve všech ročnících je „doma“. Své zastoupení v každém ročníku kromě 7. ročníků má i odpověď „v neformální situaci“. Do této skupiny odpovědí by se daly zahrnout i všechny výše zmiňované odpovědi, avšak vzhledem tomu, že respondenti velmi často uváděli pouze jednu konkrétní situaci (doma, mezi přáteli), rozdělila jsem je i v celkovém hodnocení.

Část dotazovaných z každého ročníku se domnívá, že se obecná čeština užívá v mluveném projevu (19 % v 8. ročnících, 17 % v 7. ročnících, 11 % v 6. ročnících a 6 % v 9. ročníku). Ze všech odpovědí vyjma „kdykoli“ tedy vyplývá, že žáci považují obecnou

češtinu za prostředek běžně mluvené komunikace. Výjimku tvoří někteří dotazovaní, kteří uvádějí, že se obecná čeština užívá na sociálních stránkách či při psaní na mobilních telefonech. S velkou pravděpodobností ji tak sami užívají.

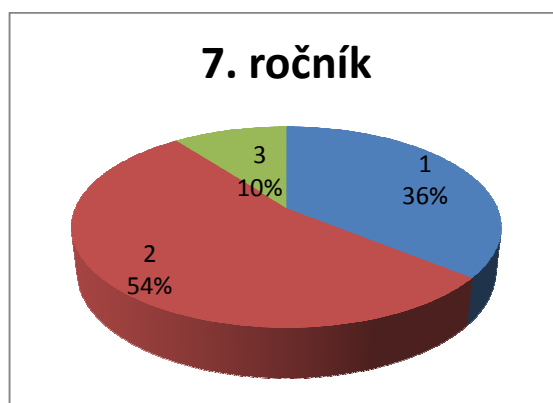
Za povšimnutí stojí odpověď „kdykoli“, která má poměrně velké procento zastoupení především v 8. ročnících (17 %). Není mi jasný důvod takového smýšlení. Vzhledem k výše analyzovaným odpovědím na předešlé otázky, ze kterých vyplývá, že žáci přikládají důležitost znalosti spisovného jazyka a mají představu, proč a v jakých situacích by se měla SČ užívat, usuzuji, že vědí, že obecná čeština se nepoužívá v jakékoli komunikační situaci. Možným vysvětlením by mohla být neznalost pojmu obecná čeština.

Otázka č. 4 Užívá se obecná čeština na celém území České republiky?

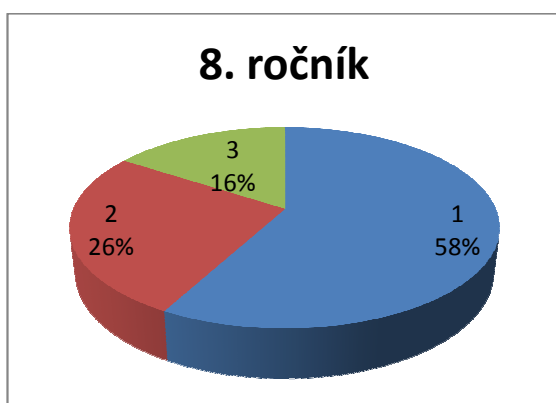
Procentuální zastoupení tří možných odpovědí (ano, ne, nevím) v jednotlivých ročnících znázorňují grafy 4.1, 4.2, 4.3, 4.4 a tabulka 4.

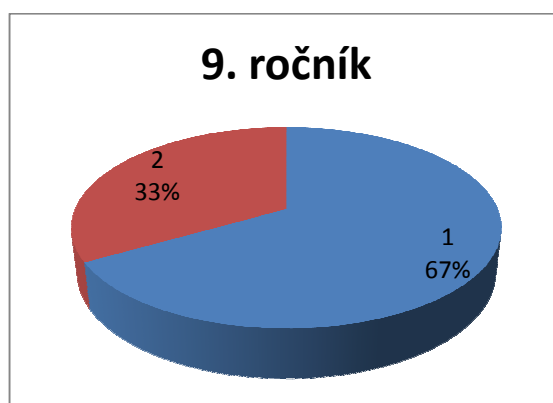
Graf 4.1

Graf 4.2

Graf 4.3

Graf 4.4

	odpověď č. 1	odpověď č. 2	odpověď č. 3
6. ročník	42 %	51 %	7 %
7. ročník	36 %	54 %	10 %
8. ročník	58 %	26 %	16 %
9. ročník	67 %	33 %	0 %

Tabulka 4

Legenda ke grafům a k tabulce:

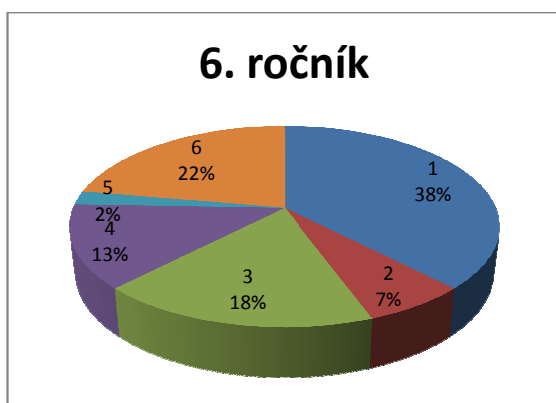
odpověď č. 1 Ano
odpověď č. 2 Ne
odpověď č. 3 Nevím

Z grafů vyplývá, že z celkového počtu respondentů se větší část domnívá, že se obecná čeština užívá na celém území České republiky, přičemž toto stanovisko zaujímá 67 % žáků z 9. ročníku a 58 % žáků z 8. ročníků. Šestáci (51 %) a sedmáci (54 %) se naopak nepatrně více přiklánějí k názoru, že se obecná čeština na celém území České republiky neužívá. Pravděpodobně všichni dotazovaní si pod pojmem obecná čeština představují jazyk nespisovný, především však ti, kteří odpověděli, že se obecná čeština užívá na celém území České republiky. Usuzuji tak například z těchto odpovědí: „Ano, obecná čeština se užívá na celém území ČR, myslím, že nikdo např. s kamarádem nemluví spisovně.“ (8. tř.) „Ano, ale v různých nářečích, na Ostravsku mají jako „nespisovné“ výrazy něco jiného než my.“ (9. tř.) Dokladem mého úsudku, že obecná čeština je dětmi chápána jako jazyk nespisovný, je i odpověď opačná: „Ne, obecná čeština se neužívá na celém území ČR, myslím si, že existují někde místa, kde lidé nemluví nespisovně.“ (7. tř.)

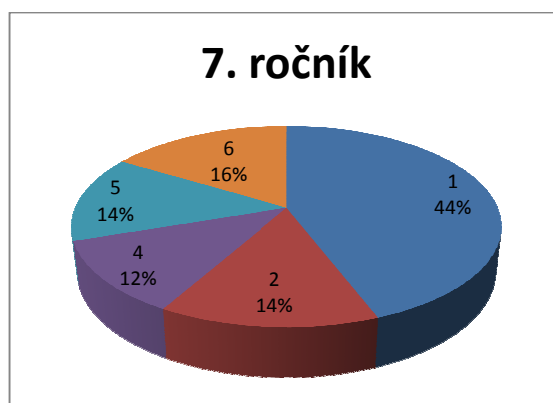
Většina respondentů, kteří odpověděli záporně a svou odpověď rozvedli, však udává jako důvod neužívání obecné češtiny na celém území České republiky přítomnost nářečí, a to především nářečí moravských: „Ne, protože každý kraj má své nářečí.“ (6. tř.) „Ne, např. Olomouc.“ (7. tř.) „Ne, na Moravě mají například nářečí.“ (8. tř.) „Ne, na Moravě a ve Slezsku se mluví jinak.“ (9. tř.)

Otázka č. 5 V médiích by se měla používat spisovná čeština. Občas se však užívá čeština nespisovná. V jakých situacích a proč?

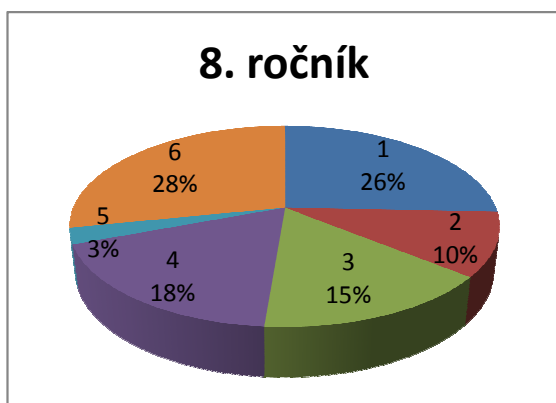
Odpovědi respondentů jsou shromážděny v šesti skupinách (viz legenda ke grafům a k tabulce). Procentuální zastoupení jednotlivých skupin odpovědí v jednotlivých ročnících znázorňují grafy 5.1, 5.2, 5.3, 5.4 a tabulka 5.

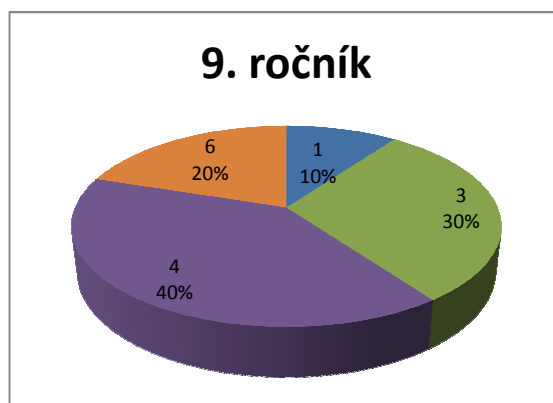
Graf 5.1

Graf 5.2

Graf 5.3

Graf 5.4

	odpověď č. 1	odpověď č. 2	odpověď č. 3	odpověď č. 4	odpověď č. 5	odpověď č. 6
6. ročník	38 %	7 %	18 %	13 %	2 %	22 %
7. ročník	44 %	14 %	0 %	12 %	14 %	16 %
8. ročník	26 %	10 %	15 %	18 %	3 %	28 %
9. ročník	10 %	0 %	30 %	40 %	0 %	20 %

Tabulka 5

Legenda ke grafům a k tabulce:

- odpověď č. 1 Nevím
- odpověď č. 2 Ve stresové situaci
- odpověď č. 3 V rozhovorech a reportážích s lidmi, co nepracují v médiích
- odpověď č. 4 V TV v zábavných pořadech a v seriálech pro lepší srozumitelnost, věrohodnost
- odpověď č. 5 Kdykoli, protože mluvčí neovládá spisovnou češtinu
- odpověď č. 6 Ostatní

Odpovědi na tuto otázku jsou poměrně nejednotné. Liší se spektrum odpovědí v jednotlivých ročnících i procentuální zastoupení jednotlivých skupin. Častá je odpověď „nevím“ (v 7. ročnících až 44 %, v 6. ročnících 38 %).

Nejfrekventovanější odpovědí v 9. ročníku (40 %), která má poměrně četné zastoupení i v ostatních ročnících (12 – 18 %), je užívání obecné češtiny v televizních pořadech zábavného charakteru či v seriálech. Důvodem je podle dotazovaných lepší srozumitelnost a věrohodnost. Užívání spisovné češtiny by působilo nepřírozně, strojeně. Užitím obecné češtiny se mluvčí v pořadu více přibližuje „obyčejnému“ diváku, každý mu rozumí. Podle jedné žákyně z 9. třídy jsou „kanály, kde se mluví obecnou češtinou, sledovanější“.

Mezi častější odpovědi patří ve všech ročnících kromě osmého (0 %) odpověď: „Obecná čeština se užívá v rozhovorech a reportážích s lidmi, co nepracují v médiích.“ Jako příklady respondenti uvádějí reportáž s žáky ve škole, s náhodnými kolemjdoucími na ulici, dokonce s lidmi bez domova. Reportér však v takových situacích vždy hovoří spisovnou češtinou.

Zajímavým postřehem je odpověď 7 % šestáků, 14 % sedmáků a 10 % osmáků. Podle nich obecnou češtinu mluvčí v médiích užívá ve stresových situacích. Jako stresové situace dotazovaní hodnotí výměnu názorů, rozzlobení, nervozitu mluvčího. Z této odpovědi vyplývá, že si žáci uvědomují, že pro většinu mluvčích (i v médiích) není přirozené užívat spisovnou češtinu a ve vypjatých situacích užívají prvků češtiny obecné.

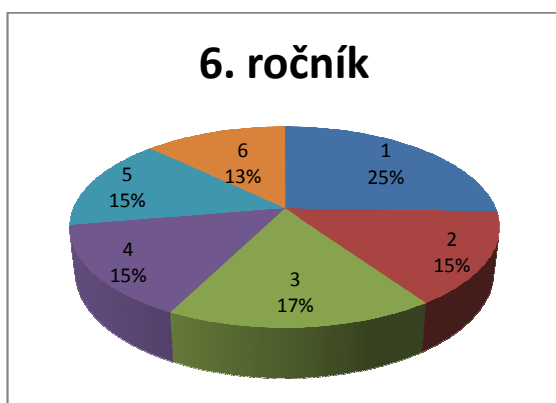
Značné procento žáků ze 7. ročníků (14 %) a malá část žáků ze 6. a 8. ročníků se domnívá, že mluvčí v médiích neovládají spisovnou češtinu, tudíž mluví vždy obecnou češtinou. Respondenti zastávají názor, že obecnou češtinou se mluvčí umějí lépe vyjadřovat, je jim bližší. Jedna žákyně ze 7. třídy dokonce uvedla, že mluvčí v médiích užívají obecnou češtinu proto, že „jsou líní mluvit spisovnou češtinou“. Několik žáků pak považuje užití obecné češtiny za přehnutí. Z odpovědí však vyplývá, že užívání obecné češtiny v médiích dotazovaným nevadí: „Všichni doma mluví nespisovně, tak proč v TV ne?“ (8. tř.) Opačný

názor zastává pouze jeden žák z 9. třídy: „V médiích by se měla vždy používat spisovná čeština.“

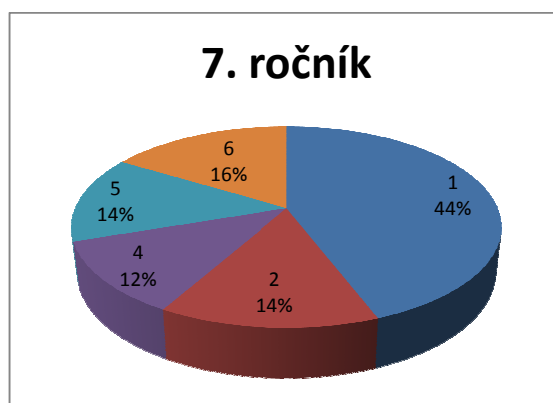
V závěru komentáře bych chtěla zmínit, že všichni dotazovaní hodnotili média ve smyslu televizního vysílání. Rozhlasové vysílání pravděpodobně všichni považují za zdroj přenosu hudby, nikoli za zdroj přenosu informací, mluveného slova. Noviny a časopisy jsou pak média vyjadřující se pomocí psaného jazyka, tudíž je respondenti nezmiňují, jelikož z otázky č. 3 vyplývá, že obecnou češtinu považují především za prostředek mluvené komunikace.

Otázka č. 6 Jak hodnotíš, když politik nebo moderátor v televizi mluví nespisovně?

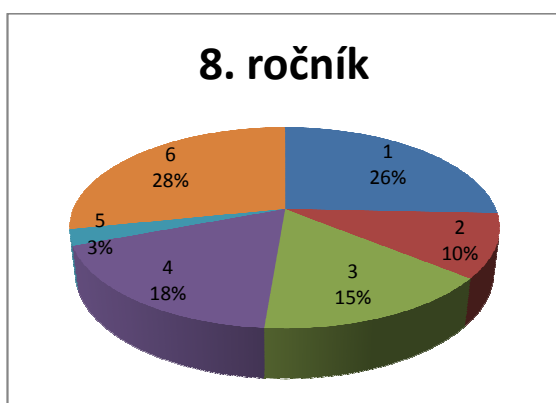
Odpovědi respondentů jsou shromážděny v šesti skupinách (viz legenda ke grafům a k tabulce). Procentuální zastoupení jednotlivých skupin odpovědí v jednotlivých ročnících znázorňují grafy 6.1, 6.2, 6.3, 6.4 a tabulka 6.

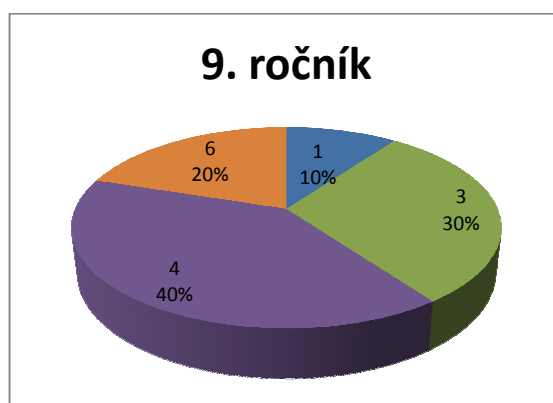
Graf 6.1

Graf 6.2

Graf 6.3

Graf 6.4

	odpověď č. 1	odpověď č. 2	odpověď č. 3	odpověď č. 4	odpověď č. 5	odpověď č. 6
6. ročník	25 %	15 %	17 %	15 %	15 %	13 %
7. ročník	44 %	14 %	0 %	12 %	14 %	16 %
8. ročník	26 %	10 %	15 %	18 %	3 %	28 %
9. ročník	10 %	0 %	30 %	40 %	0 %	20 %

Tabulka 6

Legenda ke grafům a k tabulce:

- odpověď č. 1 Nijak, je mi to jedno, nevím
- odpověď č. 2 Nevadí mi to
- odpověď č. 3 Je to neslušné a nehodí se to do TV
- odpověď č. 4 Dělá nám ostudu
- odpověď č. 5 Nelíbí se mi to
- odpověď č. 6 Ostatní

Značná část dotazovaných, především však ze 7. ročníků (44 %), nezaujímá k této otázce žádný postoj, popřípadě jim „je to jedno“. Čtvrtina respondentů z 6. ročníků, 14 % ze 7. ročníků a 10 % z 8. ročníků uvádí odpověď „nevadí mi to“. „Je to přece člověk, ne stroj na spisovnou češtinu.“ (6. tř.) Často ale dodávají, že jim vadí, když se mluví vulgárně.

Následující tři skupiny odpovědí obsahují hodnocení negativní. Ve většině případů se jedná o hodnocení politiků, k moderátorům jsou dotazovaní shovívavější. „U politiků mi to přijde nevhodné, u moderátorů je mi to celkem jedno. Někdy to i vítám, protože je to zábavnější.“ (8. tř.) „Politik by měl mluvit spisovně, jinak nemá na politické scéně co dělat.“ (7. tř.) „Když je to politik, tak by měl mluvit spisovně, protože je to zástupce své země. A když mluví nespisovně v jiné zemi, tak si o něm myslí, že taková je celá země.“ (7. tř.) Přibližně čtvrtina žáků z 6. a 8. ročníků a třetina žáků 9. ročníku zastává názor, že je neslušné, když politik (popřípadě moderátor) mluví nespisovně, a do televizního vysílání se to nehodí. Někteří dotazovaní takového politika považují za nevzdělaného. Značná část respondentů z každého ročníku takovou situaci vnímá dokonce jako ostudnou: „Politici nám dělají ostudu.“ (6. tř.) „Politici ponižují stát a Čechy.“ (6. tř.) Je velmi pravděpodobné, že tento názor respondenti zastávají pod vlivem aféry kolem rozhovoru pana prezidenta s šéfredaktorem Radiožurnálu v pořadu Hovory z Lán, která byla v době konání dotazníkového šetření velmi aktuální. Někteří udávají jako příčinu studu právě výroky pana prezidenta. Malá část dotazovaných pak odpověděla „nelíbí se mi to“ bez udání důvodu.

I přes vysoké procento vyjádření negativních postojů k užívání nespisovného jazyka u moderátorů a především politiků v televizním vysílání se objevuje i několik postojů kladných: „toleruji to“ (8. tř.), „je to v pořádku“ (8. tř.), „je to srandovní“ (6. tř.).

2.3.2 Druhá část

Druhá část dotazníku je zaměřena na zkoumání postojů k jazyku v praxi na základě hodnocení konkrétních jazykových projevů. Obsahuje dvě otázky (otázka č. 7 a č. 8), které mají několik částí. První otázku analyzuji bez pomoci grafického znázornění, druhou otázku pak s využitím grafů. Zohledňuji věk, hodnotím tedy odpovědi s přihlédnutím k jednotlivým ročníkům. Pohlaví zohledňuji pouze v části otázky č. 8 z důvodu značné rozdílnosti odpovědí chlapců a dívek.

Otázka č. 7 Pokus se charakterizovat autory následujících dvou mluvených projevů (např. věk, společenské postavení (vzdělání, profese), vzhled) a situaci, ve které se projev odehrává.

Otázka zahrnuje úryvky ze dvou mluvených projevů (A a B), které uvádím pro lepší přehlednost přímo zde v textu práce. Na základě odpovědí respondentů usuzuji na jejich čtenářské zkušenosti, které mohou vypovídat o postoji žáků ke spisovnému jazyku.

Úryvek A

„...Člověk musí vidět věci v nějakém nadhledu. Já jsem se narodil v Praze, mám pocit, že je to jedno z nejhezčích měst na světě. Prostě ráno a večer děkuji Bohu, že můžu žít v tomhle městě, které je opravdu výjimečné, jak projíždím celý svět. A samozřejmě tu není spousta věcí dokonalých. My Češi bysme to chtěli mít dokonalé. Máme takovou soutěživou povahu a strašně nás štve, že věci nejsou dokonalé. Takže samozřejmě spousta lidí je naštvaných, ale je dobré se od toho trochu oprostít... Celý svět mi vždycky vypráví, že by se jednou chtěli projít po Staroměstském náměstí. A já chodím každý den do práce přes Staroměstské náměstí pěšky, Václavské náměstí, Karlovo náměstí a říkám si, co víc bych si měl přát v životě....“

V úvodu komentáře je nutno zmínit, že téměř třetina všech dotazovaných na tuto část otázky neodpověděla (nejvíce žáků ze 6. ročníků). Za velmi pravděpodobný důvod považuji neochotu a lenost žáků číst úryvek, který se dotazovaným mohl jevit jako příliš dlouhý.

Všechny ročníky udávají shodně pravděpodobný věk autora projevu nejčastěji mezi 40 a 50 lety. Jen o málo nižší počet žáků si myslí, že této osobě je mezi 30 a 40 lety. Další, poměrně početnou skupinu tvoří žáci, kteří odhadují věk nad 50 let. Někteří z nich muže popisují jako prošedivělého pána s vousy. Jen málo z dotazovaných se domnívá, že autorovi

projevu je méně než 30 let. Usuzují tak nejspíše proto, že z úryvku lze vyčíst určité životní zkušenosti mluvčího, které přísluší starší generaci.

Naprostá většina respondentů se domnívá, že autor projevu má vysokoškolské vzdělání, tedy vyšší či vysoké společenské postavení. Pokud žáci uvedli profesi, nejčastěji zmiňované povolání je doktor, právník, umělec, filozof. Příčinou takového úsudku by mohla být ta skutečnost, že mluvčí má možnost hodně cestovat, je světaznalý, což je přímo řečeno v textu, a respondenti (především z 6. a 7. ročníků) to uvádějí také jako jeho charakterovou vlastnost („dobrodruh“, „zcestovalý“). Pravděpodobnější se mi však jeví důvod korespondující s odpověďmi z první části dotazníku - v 1. a 2. otázce, kde dotazovaní udávají, že znakem vzdělanosti, prestiže či vyšší úrovně člověka je užívání spisovné češtiny. Vzhledem k tomu, že projev je spíše spisovný (ne však zcela), žáci se domnívají, že autor projevu je vzdělaný. Důkazem tohoto mého úsudku může být i odpověď jedné žákyně z 6. třídy, která sice patří k druhému úryvku, ale mohla by se vztahovat i k úryvku prvnímu: „Každý umí mluvit nespisovně, ale ne každý spisovně.“

Charakterové vlastnosti mluvčího uvedli dotazovaní jen zřídka. Autor projevu se jim jeví jako moudrý, přemýšlivý, citlivý, slušný. Celkem šest žáků (čtyři šestáci, jeden osmák, jeden deváták) charakterizuje mluvčího jako osobu mající radost ze života, osm žáků (tři šestáci, dva osmáci a tři devátáci) ho považuje za vlastence („má rád svou zem“). Jeden žák 6. třídy však z úryvku překvapivě usoudil, že si autora projevu „nikdo neváží“.

Nad situací, ve které se projev odehrává, se zamýšlelo také jen několik respondentů. Ti se nejčastěji domnívají, že mluvčí hovoří v televizním nebo rozhlasovém vysílání (sedm žáků), tři dotazovaní si myslí, že se jedná o přednášku ve škole, a tři uvádějí, že se jedná o rozhovor o Praze, kterého se účastní malý počet lidí.

Pozitivně hodnotím tu skutečnost, že všichni respondenti, kteří se pokusili odpovědět na otázku, vykreslili svou charakteristikou víceméně podobného mluvčího, jenž se téměř shoduje s realitou. Za negativní považuji to, že třetina dotazovaných se otázkou nezabývala a vůbec neodpověděla.

Úryvek B

„...Čau lidi! Předpokládám, že znáte někoho, kdo má strach z malejch prostorů. To mám i já. A taky nesnáším lidi. Takže si dokážete představit to utrpení, který prožívám každý ráno v autobuse. Protože lidi v autobuse, to je zlo! Takže jsem se rozhodla projít různýma typama lidí, který v tom autobuse potkáváme, a analyzovat je...“

Přestože je úryvek druhého mluveného projevu mnohem kratší, nepokusila se odpovědět opět téměř třetina dotazovaných. Může se tedy zdát, že tento úkol je pro žáky náročný. Neodpovídá tomu však výsledek analýzy odpovědí k úryvku A, kdy všichni respondenti (až na výjimky) svými odpověďmi dosáhli téměř shodné charakteristiky autora projevu. Usuzuji tedy, že příčinou může být spíše časová náročnost úkolu.

Většina dotazovaných (kromě 9. ročníku) shodně uvádí, že autorka projevu je mladá, tedy teenager. Ti se pak také domnívají, že je studentkou základní či střední školy. Část respondentů (mezi nimi většina devátáků) si myslí, že ženě je mezi 20 a 30 lety, několik žáků (dva šestáci a dva sedmáci) se dokonce domnívá, že mluvčí je ještě starší (mezi 30 a 40 lety). Ti, kteří z úryvku odhadují, že se jedná o pracující osobu, jí přisuzují spíše základní vzdělání a profesi servírky či obsluhy v rychlém občerstvení. Příčinou těchto úsudků je pravděpodobně užití velkého množství nespisovných tvarů slov v projevu a jeho značná bezprostřednost. Jedna žákyně 6. třídy vnímá autorku projevu (jak již bylo zmíněno výše) jako „kohokoli, protože každý umí mluvit nespisovně, ale ne každý spisovně“.

Někteří žáci se pokusili popsat vzhled mluvčí. Charakterizují ji buď jako obyčejnou dívku, nebo jako dívku neupravenou. Domnívám se, že tak usuzují proto, že hojné užití prvků obecné češtiny v psaném projevu působí taktéž neupraveně.

Spektrum charakterových vlastností přisouzené respondenty autorce projevu je značně široké. Někteří ji vnímají jako ne moc přemýšlivou pesimistku, uzavřenou samotářku, bručouna, podivínku, jiní jako sebevědomou, svéráznou vůdčí osobnost. Nejpodrobněji dívku charakterizují žáci 9. ročníku: „zapálená pro všechno, co dělá“, „komunikativní, oblíbená, vtipná, ale jen s lidmi, které zná“. Další odpovědi jsou pak jen vypsány přímo z textu („nesnáší lidi“, „trpí klaustrofobií“).

Situaci, ve které se projev odehrává, se opět pokusilo popsat jen několik dotazovaných. Ti se nejčastěji domnívají, že se jedná o neformální rozhovor s přáteli či spolužáky (především 8. ročníky), popřípadě o anketu v televizním či rozhlasovém vysílání nebo projekt či referát před třídou.

Z odpovědí usilujících o charakteristiku autorky druhého projevu vyplývá, že respondenti byli víceméně jednotní v určení věku a vzdělání či společenského postavení mluvčí. Rozdílný byl však popis charakterových vlastností. Z tohoto hlediska se jeví úryvek jako ne příliš vypovídající.

Otázka č. 8

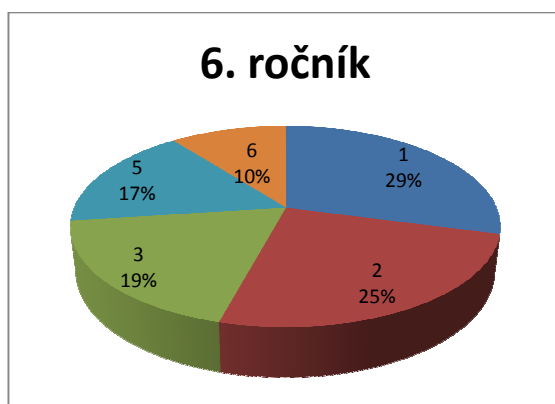
Tato otázka se skládá ze tří částí a), b) a c). Všechny části se vztahují k textu, který opět pro lepší přehlednost uvádím zde v textu práce.

Cool horoskop na rok 2015

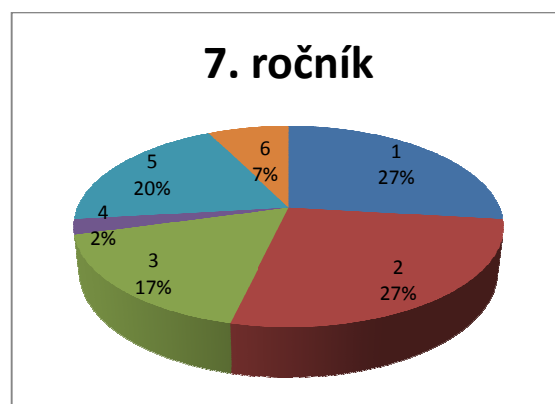
Váhy: Lednový rozjezd nebude nic moc. Chviléma to bude vypadat, že tě tvůj miláček úplně zazdil. Když to ale ustojíš a nebudeš to moc řešit, všechno se ti vrátí! V únoru se ukáže, že vám láska kvete za každého počasí! Valentýna si užijete – tvůj miláček pravděpodobně plánuje nějaké překvápko! Máš se na co těšit! Letos budou Váhy citlivé a vnímavé. Zažiješ s ním hodně romantiky a hezkých chvil. Téhle konstelace hvězd bys měla využít hlavně v první polovině roku 2015. V říjnu to totiž začne skřípat. Přijde řada na hádky, ale jestli je překonáte, bude váš vztah opravdu pevný! Od listopadu si tě bude Váha zase hejčkat.

a) Jak na tebe text působí?

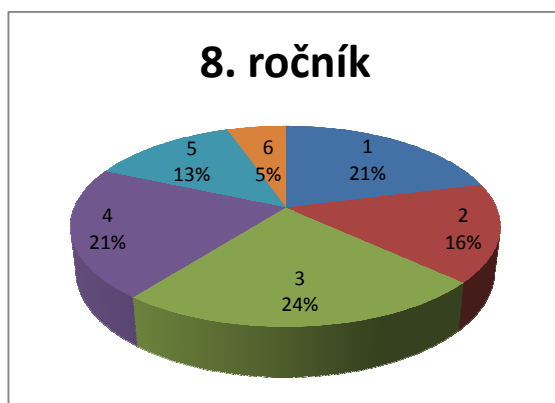
Odpovědi respondentů jsou shromážděny v šesti skupinách (viz legenda ke grafům a k tabulce). Procentuální zastoupení jednotlivých skupin odpovědí v jednotlivých ročnících znázorňují grafy 8a.1, 8a.2, 8a.3, 8a.4 a tabulka 8a.

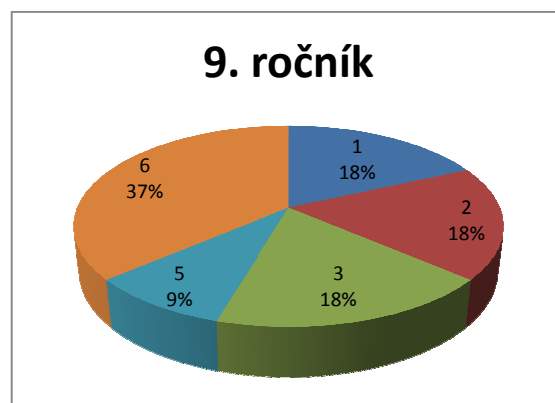
Graf 8a.1

Graf 8a.2

Graf 8a.3

Graf 8a.4

	odpověď č. 1	odpověď č. 2	odpověď č. 3	odpověď č. 4	odpověď č. 5	odpověď č. 6
6. ročník	29 %	25 %	19 %	0 %	17 %	10 %
7. ročník	27 %	27 %	17 %	2 %	20 %	7 %
8. ročník	21 %	16 %	24 %	21 %	13 %	5 %
9. ročník	18 %	18 %	18 %	0 %	9 %	37 %

Tabulka 8a

Legenda ke grafům a k tabulce:

- odpověď č. 1 Nijak, nevím, bez odpovědi
- odpověď č. 2 Nelíbí se mi to
- odpověď č. 3 Konkrétní hodnocení negativní
- odpověď č. 4 Konkrétní hodnocení pozitivní
- odpověď č. 5 Líbí se mi to
- odpověď č. 6 Ostatní

Značná část dotazovaných z každého ročníku (29 % z 6. ročníků, 27 % ze 7. ročníků, 21 % z 8. ročníků a 18 % z 9. ročníku) nezaujímá k otázce žádný postoj.

Téměř polovina odpovědí v 6. a 7. ročnících a více než třetina odpovědí v 8. ročnících a v 9. třídě je negativních. Část respondentů uvádí odpověď „nelíbí se mi to“ bez udání důvodu. Část dotazovaných své negativní hodnocení konkretizuje. Ve většině případů se jedná o hodnocení obsahové stránky textu: „je to nesmysl“, „nepřijde mi to moc pravdivé“, „nevěřím tomu“, „nerad/a čtu horoskopy“, „lžou lidem, co to čtou“. Častá je i odpověď, jež se vyskytuje ve všech ročnících: „Jsem jiné znamení.“ V tom případě pravděpodobně text respondenty dále nezajímá. Stylu textu si všímá jen několik žáků: „je to napsané pubertácky“ (8. tř.), „čte se to špatně“ (6. tř.), „text působí neuspořádaně“ (8. tř.). Někteří ho považují za příliš dlouhý.

9 – 20 % dotazovaných ve všech ročnících hodnotí text kladně odpovědí „líbí se mi to“. V 7. ročnících (2 %) a v 8. ročnících (21 %) žáci přidávají konkrétní pozitivní hodnocení, a to především takové, že text působí optimisticky (dále pak inteligentně, zamilovaně, romanticky).

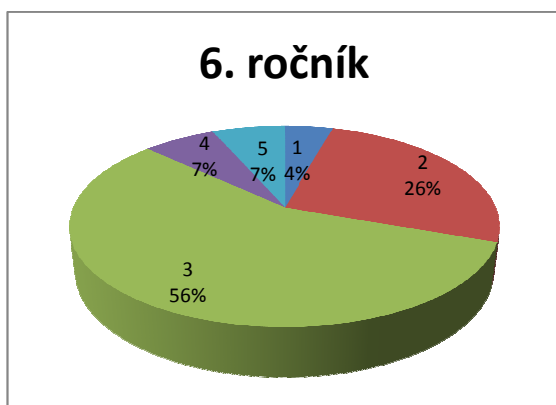
Ve skupině odpovědí „ostatní“ jsou pak zařazeny odpovědi převážně 9. ročníku, ve kterých žáci odhadují, o jaký druh časopisu se jedná („jako z Bravo Girl“) a na jaké čtenářské publikum je zaměřen („je určen pro mladistvé“).

Ve svém hodnocení textu respondenti zohledňují především téma, nevěnují pozornost způsobu, jakým je text napsán, jakých jazykových prostředků užívá. Toho si všímají pouze

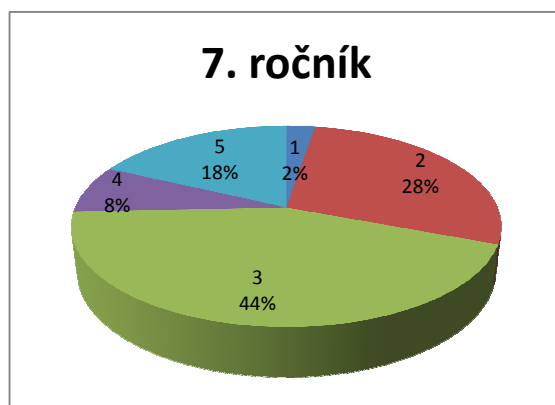
žáci 9. ročníku, kteří správně určují, na jakou cílovou skupinu je text (potažmo časopis) zaměřen. Je možné, že žáci nižších ročníků považují výběr a užívání těchto jazykových prostředků za běžný, jelikož jiný druh časopisů než pro mládež nečtou, proto tomuto hledisku nevěnují pozornost.

b) Je článek napsán spisovně – spíše spisovně – spíše nespisovně – zcela nespisovně?

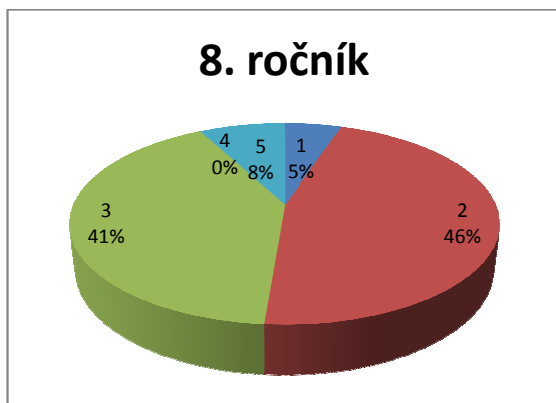
Odpovědi respondentů jsou shromážděny ve čtyřech skupinách podle zadání otázky (viz legenda ke grafům a k tabulce). Procentuální zastoupení jednotlivých skupin odpovědí v jednotlivých ročnících znázorňují grafy 8b.1, 8b.2, 8b.3, 8b.4 a tabulka 8b.

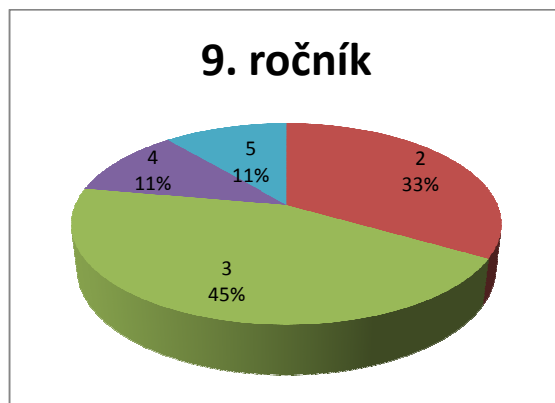
Graf 8b.1

Graf 8b.2

Graf 8b.3

Graf 8b.4

	odpověď č. 1	odpověď č. 2	odpověď č. 3	odpověď č. 4	odpověď č. 5
6. ročník	4 %	26 %	56 %	7 %	7 %
7. ročník	2 %	28 %	44 %	8 %	18 %
8. ročník	5 %	46 %	41 %	0 %	8 %
9. ročník	0 %	33 %	45 %	11 %	11 %

Tabulka 8b

Legenda ke grafům a k tabulce:

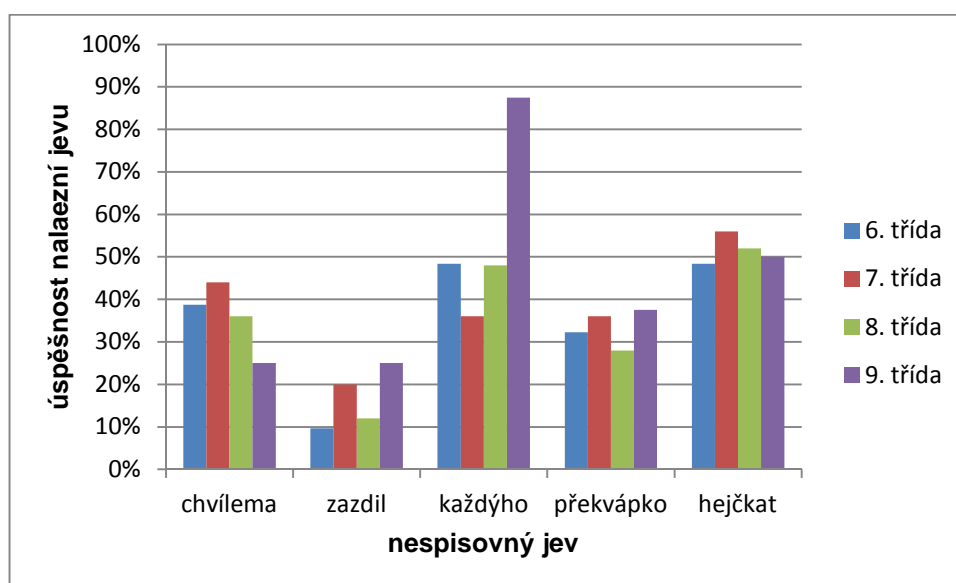
- odpověď č. 1 Spisovně
- odpověď č. 2 Spíše spisovně
- odpověď č. 3 Spíše nespisovně
- odpověď č. 4 Zcela nespisovně
- odpověď č. 5 Bez odpovědi

Text hodnotí jako spisovný pouze malá část dotazovaných (2 – 5 % v 6. – 8. ročnících). Zhruba třetina respondentů z 6., 7. a 9. tříd jej shledává spíše spisovným, v 8. třídách dokonce téměř polovina žáků (46 %). Nejčastěji však dotazovaní vnímají text jako spíše nespisovný, téměř polovina žáků v každém ročníku a v 6. třídách až 56 % respondentů. Poměrně malé procento žáků se domnívá, že text je napsán zcela nespisovně.

V každém ročníku se téměř shoduje četnost odpovědí v jednotlivých skupinách u chlapců i dívek. Výjimkou jsou pouze 8. ročníky, kde text hodnotí jako spíše nespisovný výrazně více dívek než chlapců. I přesto si však téměř polovina dotazovaných žáků 8. ročníků myslí, že text je napsán spíše spisovně (viz výše).

- c) Dokážeš v textu vyhledat slova nebo tvary slov, které nejsou spisovné? Vypiš konkrétní příklady.

Z odpovědí je vybráno pět nejčastěji uvedených nespisovných slov nebo tvarů slov ve všech ročnících dohromady. Graf 8c.1 znázorňuje úspěšnost nalezení jednotlivých jevů v jednotlivých ročnících.

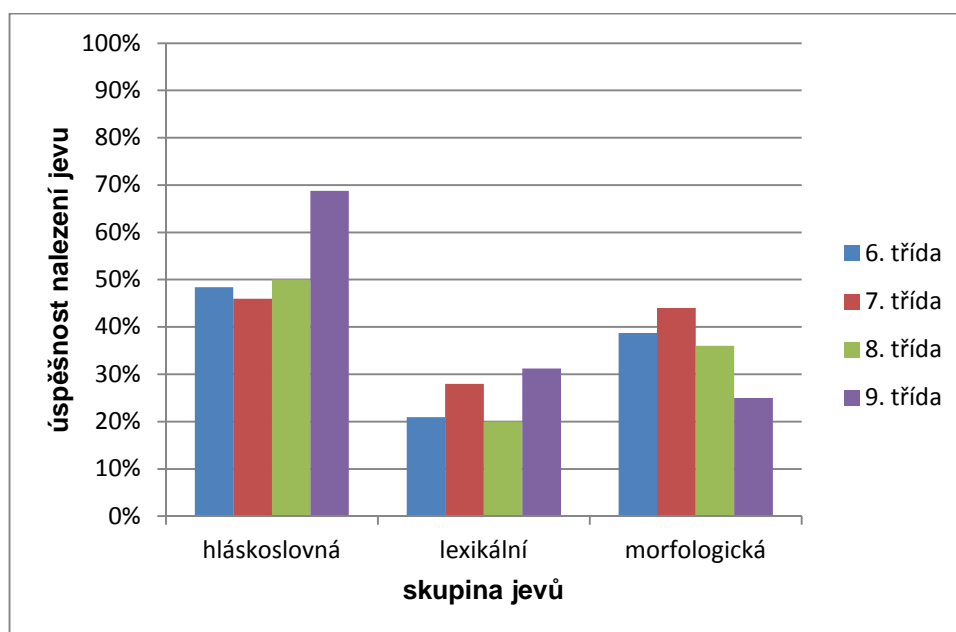
Graf 8c.1

Nejúspěšněji si ve vyhledávání nespisovných slov a tvarů slov (dále „nespisovných jevů“) počínali žáci 9. ročníku, kteří byli těsně následováni respondenty ze 7. ročníků. Žáci 6. a 8. tříd pak dosáhli téměř shodné úspěšnosti.

Pomineme-li vysokou úspěšnost nalezení jevu „každýho“ v 9. ročníku (téměř 90 %), nejúspěšnější byli dotazovaní ve všech ročnících při odhalování nespisovného jevu „hejčkat“ (okolo 50 % žáků v každém ročníku). Nejméně úspěšné byly všechny ročníky při určování jevu „zazdil“, jen kolem 20 % sedmáků a deváťáků a 10 % šestáků a osmáků odhalilo tento jev. Příčina může být dána dvěma skutečnostmi: 1) žáci neshledávají rozdíl v psané podobě jevu v jeho původním a přeneseném významu, proto jev nepocítují jako nespisovný; 2) žáci jev v jeho přeneseném významu používají tak často, že ho považují za standardní.

U této části otázky je vhodné zmínit rozdílnost odpovědí chlapců a dívek. V 6. a 9. ročnících se odpovědi významně nelišily, avšak v 7. ročnících odhalil všech pět nespisovných jevů uvedených v grafu dvojnásobný počet dívek než chlapců, v 8. ročnících pak dokonce počet trojnásobný.

Graf 8c.2 znázorňuje úspěšnost nalezení jednotlivých skupin jevů v jednotlivých ročnících. Skupinou jevů jsou myšleny jevy, jejichž nespisovnost pochází ze stejné jazykové roviny, v našem případě z roviny hláskoslovné, lexikální a morfologické. Máme tedy skupinu jevů hláskoslovnou (*hejčkat*, *každýho*), lexikální (*zazdil*, *překvápko*) a morfologickou (*chvílema*). Cílem této analýzy je zjistit, jaká skupina jevů je pro respondenty nejobtížnější a nejsnadněji odhalitelná.

Graf 8c.2

Z grafu vyplývá, že nejsnadněji odhalili dotazovaní jevy ze skupiny hláskoslovné, tedy „každýho“ a „hejčkat“: nejlépe žáci 9. třídy (necelých 70 %), ostatní ročníky téměř shodně kolem 50 %. Příčinou může být neobvyklost užívání nespisovných tvarů slov z roviny hláskoslovné v psané podobě. Ty se pak žákům v textu mohou jevit jako „zvláštní“ či „divné“. Skupinu jevů morfologickou nejlépe určili žáci ze 7. ročníků (přes 40 %), naopak pouze 25 % devátáků se podařilo najít jev „chvílema“. Nejobtížněji odhalitelné pro všechny ročníky kromě devátého zůstávají jevy ze skupiny lexikální „zazdil“, „překvápko“ (pouze 20 % žáků z 6. a 8. ročníků, téměř 30 % žáků ze 7. ročníků). Pravděpodobnou příčinu uvádím výše.

Další hovorové frazémy („začne ti to skřípat“, „nic moc“) uvedlo jako nespisovný jev jen několik dotazovaných. Naopak v každém ročníku určili žáci několik jevů chybně. Za nespisovné slovo nebo nespisovný tvar slova považují např. „nesnáším“, „nějakém“, „letos“, ale i „v únoru“ a „lednový“. Vždy se však jednalo o jednotlivce, jednotlivé chybné jevy nebyly uváděny vícekrát. Tři žáci se domnívají, že v textu se nevyskytuje žádné nespisovné slovo nebo tvar slova. Téměř třetina všech dotazovaných na otázku neodpověděla, úkol nesplnila.

2.3.3 Třetí část

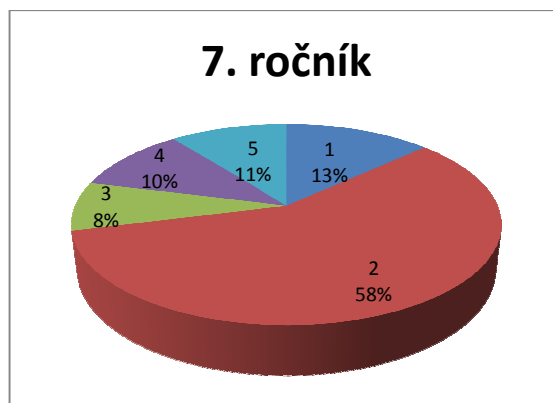
Třetí část dotazníku zkoumá vlastní užívání spisovného jazyka a schopnost hodnotit vlastní jazykový projev. Obsahuje dvě otázky týkající se vlastního užívání spisovné češtiny (otázka č. 9 a č. 10), které analyzuji s využitím grafů a tabulky, dvě otázky založené na hodnocení vlastních jazykových dovedností (otázka č. 11 a č. 13) a praktický úkol (otázka č. 12). Jak jsem činila doposud, i v této části práce zohledňuji věk, hodnotím tedy každý ročník odděleně.

Otázka č. 9 Měl/a bys umět používat spisovnou češtinu důsledně?

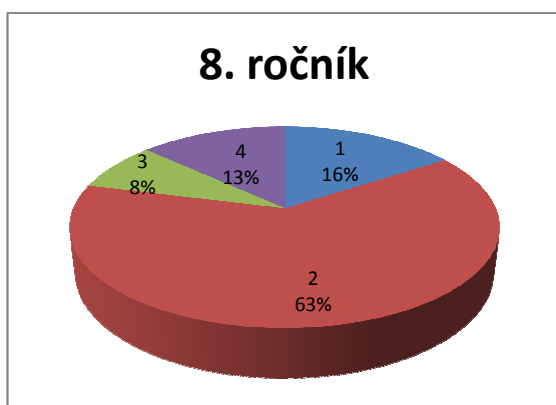
Odpovědi respondentů jsou shromážděny v pěti skupinách (viz legenda ke grafům a k tabulce). Procentuální zastoupení jednotlivých skupin odpovědí v jednotlivých ročnících znázorňují grafy 9.1, 9.2, 9.3, 9.4 a tabulka 9.

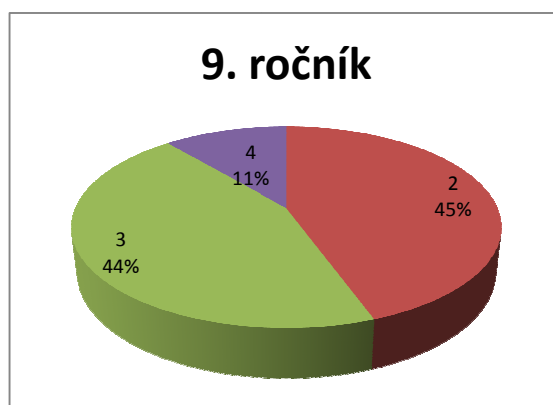
Graf 9.1

Graf 9.2

Graf 9.3

Graf 9.4

	odpověď č. 1	odpověď č. 2	odpověď č. 3	odpověď č. 4	odpověď č. 5
6. ročník	15 %	58 %	9 %	9 %	9 %
7. ročník	13 %	58 %	8 %	10 %	11 %
8. ročník	16 %	63 %	8 %	13 %	0 %
9. ročník	0 %	45 %	44 %	11 %	0 %

Tabulka 9

Legenda ke grafům a k tabulce:

- odpověď č. 1 Nevím, bez odpovědi
- odpověď č. 2 Ano
- odpověď č. 3 Asi ano
- odpověď č. 4 Ne
- odpověď č. 5 Ostatní

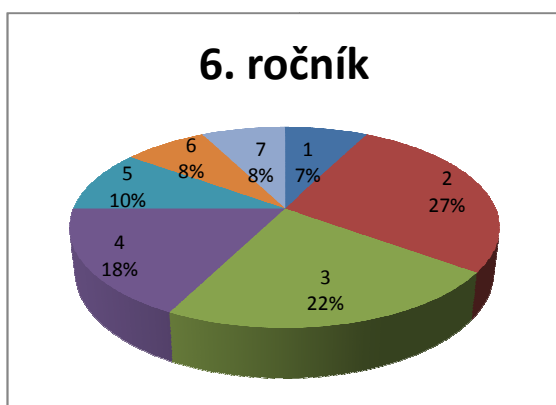
Odpovědi na tuto otázku přinášejí pozitivní výsledky. Vysoké procento všech dotazovaných se domnívá, že by měli umět důsledně užívat spisovnou češtinu (58 % žáků v 6. ročnících, 58 % žáků v 7. ročnících, 63 % žáků v 8. ročnících a 45 % žáků v 9.

ročnících). Část respondentů si není zcela jistá, ti odpověděli „asi ano“ (v 9. třídě dokonce 44 %). Jen kolem 10 % dotazovaných v každém ročníku si myslí, že není potřeba umět užívat spisovnou češtinu. Mezi skupinu odpovědí „ostatní“ zahrnuji odpovědi nevyhraněné („někdy“, „ano, kdybych chtěl“, „možná“, „jak kdy“, „půl na půl“).

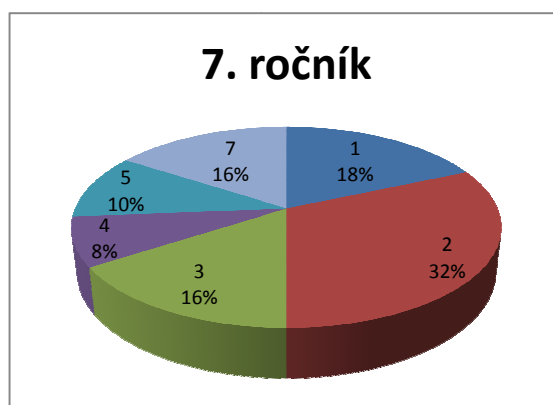
Úmysl žáků umět užívat spisovnou češtinu se jeví jako velmi kladný. Analýza praktického úkolu a odpovědí na následující otázku nám nastíní, jaká je realita.

Otázka č. 10 Používáš ve skutečnosti spisovnou češtinu důsledně?

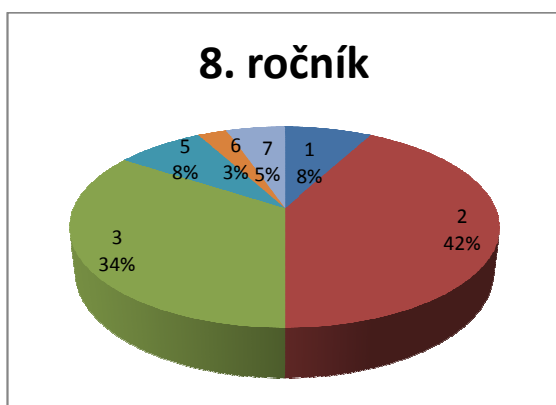
Odpovědi respondentů jsou shromážděny v sedmi skupinách (viz legenda ke grafům a k tabulce). Skupiny jsou utvořeny podle odpovědi na otázku (ano, občas, ne) a zároveň podle vypracování praktického úkolu. Zjišťuji tedy také, zda se liší či shoduje představa žáků o vlastním užívání spisovné češtiny a vlastní praktické užívání jazyka. Procentuální zastoupení jednotlivých skupin odpovědí v jednotlivých ročnících znázorňují grafy 10.1, 10.2, 10.3, 10.4 a tabulka 10.

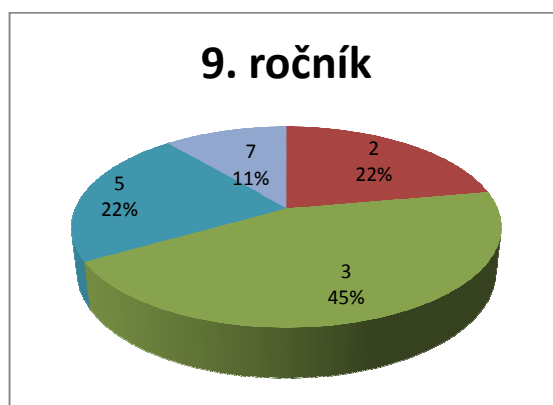
Graf 10.1

Graf 10.2

Graf 10.3

Graf 10.4

	odpověď č. 1	odpověď č. 2	odpověď č. 3	odpověď č. 4	odpověď č. 5	odpověď č. 6	odpověď č. 7
6. ročník	7 %	27 %	22 %	18 %	10 %	8 %	8 %
7. ročník	18 %	32 %	16 %	8 %	10 %	0 %	16 %
8. ročník	8 %	42 %	34 %	0 %	8 %	3 %	5 %
9. ročník	0 %	22 %	45 %	0 %	22 %	0 %	11 %

Tabulka 10

Legenda ke grafům a k tabulce:

- odpověď č. 1 Nevím, bez odpovědi
- odpověď č. 2 Ne/text s prvky obecné češtiny (dále OČ)
- odpověď č. 3 Ne/text psaný spisovnou češtinou (dále SČ)
- odpověď č. 4 Občas/text OČ
- odpověď č. 5 Občas/text SČ
- odpověď č. 6 Ano/text OČ
- odpověď č. 7 Ano/text SČ

Podstatná část dotazovaných (polovina šestáků, necelá polovina sedmáků, tři čtvrtiny osmáků a dvě třetiny deváťáků) uvádí, že ve skutečnosti důsledně spisovnou češtinu neužívají. Značný počet žáků, kteří odpověděli „ne“, však v praktickém úkolu (viz otázka č.12) spisovnou češtinu použili (22 % žáků ze 6. ročníků, 16 % žáků ze 7. ročníků, 34 % žáků z 8. ročníků, 45 % žáků z 9. ročníků). Příčin může být několik: 1) Žáci v domněnku, že dotazník zadává nějaká instituce či pravděpodobně výše postavená osoba, považují za vhodné psát spisovnou češtinou. 2) Celý dotazník je zaměřen na užívání spisovného jazyka a prvků obecné češtiny, žáci se tedy více soustředí, jak text píšou. 3) Žáci většinou nehovoří spisovně, ale poměrně přirozeně užívají spisovnou češtinu v psané podobě.

Někteří respondenti uvádějí (8 – 28 % dotazovaných v jednotlivých ročnících), že spisovnou češtinu užívají „občas“ (nebo také „někdy“, „trochu“). Z výsledků lze usoudit, že si tito žáci uvědomují rozdílnost komunikačních situací, tedy rozdílnost v užívání spisovného jazyka a obecné češtiny. Vyplývá to především z grafů 10.3 a 10.4 (8. a 9. ročníky), kde je znázorněno, že všichni dotazovaní, kteří užívají spisovnou češtinu občas, užili spisovnou češtinu i ve vlastním psaném projevu. Někteří žáci z 6. ročníků (18 %) a ze 7. ročníků (8 %), kteří odpověděli „občas“, však v praktickém úkolu používali prvky obecné češtiny.

Jen malá část dotazovaných usuzuje, že ve skutečnosti spisovnou češtinu užívá (16 % šestáků, 16 % sedmáků, 8 % osmáků a 11 % deváťáků). Většina z nich spisovný jazyk použila ve vlastním textu v otázce č. 12. Pouze žáci 6. ročníků hojněji psali s prvky obecné češtiny (8 %), přestože uvedli, že užívají nebo že se snaží užívat spisovnou češtinu. Příčinou

by tedy mohl být věk. Pokud dítě neužívá spisovný jazyk přirozeně, vyvíjí se schopnost vhodně rozlišit situace pro užívání spisovného jazyka a obecné češtiny spolu s věkem.

Otázka č. 11 Jak bys zhodnotil/a své jazykové dovednosti (jak píšeš) – dobře, vtipně, s chybami, spisovně atd.?

Většina dotazovaných využila k hodnocení svých jazykových dovedností nabízené možnosti odpovědí. Nejčastější odpovědí ve všech ročnících je „s chybami“, což je odpověď pravdivá. Značný počet textů v praktickém úkolu (viz otázka č. 12) obsahuje pravopisné a gramatické chyby (spojené s užitím obecné češtiny). Někteří žáci uvádějí, že se snaží psát bez chyb, ale ne vždy se jim to podaří. Jiní se domnívají, že píší s vtipnými chybami. Pár jedinců v každém ročníku je příliš sebekritických, jelikož jejich negativní hodnocení neodpovídá realitě.

Žáci 6. a 7. ročníků často uvádějí, že píší „dobře“, což o jejich způsobu psaní mnoho konkrétního nevypovídá. Ve většině případů se v praktickém úkolu jedná o jednoduchý a obyčejný text, avšak často bez pravopisných chyb a napsaný spisovnou češtinou. Jedna žákyně ze 7. třídy dokonce svou jazykovou dovednost hodnotí takto: „Píšu dobře, jsem jednička!“ Přestože se pravděpodobně jedná o nadsázku, text této dotazované je napsán spisovně, bez chyb, s nápadem, avšak poměrně hrubě. Někteří dotazovaní (především v 8. ročnících) uvádějí, že píší „dobře“, praktický úkol však nesplnili.

Někteří dotazovaní (kromě 7. ročníků) se domnívají, že píší spisovně, popřípadě „ve škole spisovně a jinde nespisovně“, nebo se alespoň spisovně psát snaží. Ti, kteří tak uvádějí, často k této charakteristice svých jazykových dovedností ještě dodávají, že píší dobře, vtipně a rádi: „Ráda píšu vtipně, mám ráda humor, snažím se psát spisovně.“ (8. tř.) „Dobře a spisovně píšu, umím psát dobré povídky a články, pokud se snažím.“ (9. tř.) „Umím se dobře vyjadřovat, ale občas píšu s chybami.“ (8. tř.) „Píšu dobře, baví mě to.“ (7. tř.) Tito respondenti jsou si pravděpodobně vědomi svých předností, jelikož své jazykové dovednosti, jak vyplývá z praktického úkolu, hodnotili převážně pravdivě.

Mezi ojedinělá hodnocení patří ta negativní: „Nepíšu hezky, ani nijak zvlášť spisovně.“ (8. tř.) „Píšu nečitelně.“ (6. Tř.) Několik respondentů z každého ročníku na otázku neodpovědělo. Jak už bylo řečeno výše, ve většině případů dotazovaní ohodnotili své jazykové dovednosti správně, tedy tak, jak v následujícím praktickém úkolu skutečně psali.

Otázka č. 12 Napiš krátký text o svém obyčejném dni ve škole

Přístup respondentů k praktickému úkolu se značně liší v jednotlivých ročnících. Nejsvědomitěji úkol splnili žáci 9. ročníku. Vypracovali jej všichni a u většiny žáků text dosahuje předepsané délky. Taktéž všichni žáci 6. ročníků kromě jediného se pokusili úkol splnit, avšak necelá třetina dotazovaných napsala text příliš krátký (1 – 2 řádky). Žáci 7. a 8. ročníků přistupovali k úkolu velmi rozdílně. Někteří otázku nevypracovali, jiní napsali text velmi krátký, z této věkové skupiny však pochází i texty nejzdařilejší.

Zaměřím-li se na obsahovou stránku textu, značná část příspěvků je napsána poměrně obyčejně, jednoduše. Jedná se o strohý popis stereotypních situací, které žáci prožívají během dne (ve většině příspěvků dokonce pouze během školního dopoledne), někdy i s přesným časovým vymezením: „Ráno vstanu, vyčistím si zuby, obléknu se a jdu do školy. Učím se, o přestávce svačím a povídám si s přáteli a pak jdu domů.“ (7. tř.) „...Přijdu do školy, povídám si s kámoškama, připravím si a pak se učím.“ (6. tř.) „...Ve škole si povídám s přáteli a také se učím. Takto to vypadá celých šest hodin...“ (9. tř.) „...Normálně se učím. A pak u školy si ještě popovídám s kamarády asi 20 minut a pak jdu s bratrem domů.“ (6. tř.) „V 8:00 zvoní a začíná se učit. Hodina má vždy 45 minut. Přestávku máme 10 minut a já s dalšíma holkama si jdeme na chodbu povídat.“ (7. tř.) „Ráno přijdu, odpoledne odejdu. Jinak se nic neděje.“ (8. tř.) „...Sedím a hledím a nudím se.“ (6. tř.) Je však možné, že strohým způsobem psaní chtějí žáci poukázat na všednodennost a obyčejnost školních dní. Žákyně 8. třídy popsala svůj školní den takto: „Můj den ve škole je obyčejný jako každý den, kdy jdu do školy.“

Část příspěvků (především u žáků ze 7. a 8. ročníků) je ovšem napsána poutavě, s vtipem, neobyčejně, s použitím přímé řeči, vhodných slovních spojení, se zaměřením na nějakou konkrétní situaci: „...O velké přestávce zásadně svačím...“ (7. tř.) „...O přestávce dělám menší lumpárny...“ (7. tř.) „...Snažím se zapamatovat, co se dá, ale s mojí pamětí se to dělá špatně...“ (7. tř.) „...Oběd většinou odneseme všichni netknutý...“ (7. tř.) „...Když se dostanu do školy, často pozdě, snažím se o všech hodinách pochyťat co nejvíce informací...“ (6. tř.) „...Sním svou svačinu a potom loudím u kamarádů...“ (8. tř.) „...Občas to jde jedním uchem dovnitř, druhým ven. Pak se pokouším sníst oběd dřív, než sní on mě, a pak hurááá domů!“ Někteří respondenti celý příspěvek zakončili hodnocením: „Naší třídu mám moc ráda, jsme skvělý kolektiv.“ (7. tř.) „Ve škole se však moc nenudím.“ (8. tř.)

V hodnocení příspěvků z jazykového hlediska se zabývám především kritériem spisovnosti. Polovina všech dotazovaných, kteří odpověděli na otázku (tedy vypracovali úkol), napsala text s užitím spisovné češtiny. Učinily tak tři čtvrtiny žáků z 9. ročníku, téměř polovina žáků z 8. ročníků a méně než polovina žáků z 6. a 7. ročníků (viz grafy 10.1, 10.2, 10.3, 10.4 a tabulka 10). Žáci využívali stylové variantnosti jazykových prostředků a v textu správně volili variantu jazykového prostředku vhodnou pro text psaný, veřejný, formálnějšího charakteru. Příkladem může být užití varianty jazykového prostředku „s přáteli“ místo běžně užívaného „s kamarády“, „poté“ místo „pak“ nebo „následně“ místo „potom“ v rovině lexikální, užití 1. sg. „opakuji si, připravuji si“ namísto „opakuju si, připravuju si“ v rovině morfologické. Naopak, někteří jedinci použili v usilovné snaze o spisovný projev gramaticky chybné tvary slov: „se žákami“ (7. tř.), „různé témata“ (7. tř.), „s kamarádky“ (6. tř.), „připravím jsi věci“ (7. tř.).

Prvky obecné češtiny zahrnula do svých příspěvků polovina žáků 6. ročníků, necelá polovina žáků 7. a 8. ročníků a necelá čtvrtina žáků 9. třídy. Na základě lingvistického pohledu vymezujícího pojem obecná čeština ve vztahu k jazykovým rovinám (viz podkap. 1.1.2) můžeme typické rysy obecné češtiny užívané respondenty v textech popsat takto:

V rovině lexikologie a slovotvorby jsou v textech hojně užívány výrazy slangové (*přírod'ák, zemák, matika*), výrazy expresivní s citově kladným příznakem (*kámoška, v poho*), výrazy expresivní se silně záporným příznakem - vulgarismy (*kraviny, blbosti, hovadiny*). Časté jsou výrazy vzniklé univerbizací (*na mobilech, občanka, odpoledka*).

V rovině hláskoslovné je nejfrekventovanějším jevem vypouštění *j* na začátku slov (*takhle to de, sem naštvanej, du do školy, přídou*), popřípadě zjednodušení souhláskové skupiny (*slíknú si bundu*), což jsou jevy obvyklé především ve výslovnosti, tedy v mluvené formě jazyka. Dalšími jevy charakterizujícími obecnou češtinu jsou: [í] (psané *y*) na místě *é* (v *českým jazyce, takže dobrý, oblíknú se*) a *-ej-* na místě spisovného [í] psaného *y* (*sem naštvanej, umeju se, celej den, nějakej test*).

V rovině morfologické je typickým rysem obecné češtiny unifikace koncovek instrumentálu plurálu zakončením *-ma*, která se v příspěvcích vyskytuje velmi často (s *kámoškama, s dalšíma klukama, házení botama, s lidma*). Někteří respondenti ve svých textech užívají u sloves 4. přítomné třídy v 1. os. sg. zakončení *-im*, mění tedy kvantitu samohlásky (*bavim se, zlobim*), v 3. os. pl. pak zakončení *-ej, -ěj* (*křičej, zvoněj*), což jsou opět jevy obvyklé pro mluvenou češtinu.

V textech se v hojné míře ve všech ročnících vyskytují pravopisné chyby: chyby v psaní *i* a *y* v koncovkách podstatných jmen (*ze školi, úkoli, s přátely*), po obojetných

souhláskách (*umíji se*), v přítomném čase sloves (*vypráví, nelíbí, připravím si*); chyby v psaní předpon s- a z- (*zbalím si, zkončená hodina*); chyby v psaní předložek s a z (*z přáteli*). Velmi časté jsou chyby v interpunkci. Domnívám se však, že příčinou chybování v psaní interpunkčních znamének není pouze neznalost, ale i lenost žáků a trend psát bez interpunkce. Frekventovaným jevem je psaní bez diakritiky, což může být ovlivněno psaním sms a e-mailů, a vynechávání písmen, což může být způsobeno nepozorností, leností, ale také specifickými poruchami učení, kterými někteří respondenti trpí.

Hodnotím-li příspěvky žáků s přihlédnutím k věku, z výzkumu vyplývá, že starší žáci užívají spisovnou češtinu častěji, texty píšou po obsahové stránce zdařilejší a propracovanější, avšak s četnými pravopisnými chybami shodně jako žáci mladší. Zohledním-li pohlaví, neshledávám rozdíly v psaní dívek a chlapců, což je poměrně překvapivé zjištění, jelikož jsem očekávala, že příspěvky dívek budou po všech stránkách na vyšší úrovni.

Otázka č. 13 Jak bys zhodnotil/a text, který jsi právě napsal/a?

Část dotazovaných v každém ročníku na otázku neodpověděla. Někteří respondenti se nad otázkou příliš nezamýšleli a odpověděli velmi stručně: „dobře“, „docela dobrý“, „hrůza“, „krátký“, „stručný“, „na pobavení“, „výborně“, „šlo by to lépe“, „v pohodě“, „pěkné a správné“, popřípadě se ohodnotili známkou. Část z těchto hodnocení neodpovídá skutečnosti, dotazovaní měli tendenci se nadhodnocovat.

Ti, kteří své příspěvky hodnotili konkrétněji a podrobněji, se z velké části zabývali hodnocením obsahu textu: „Psala jsem to podle pravdy...“ (6. tř.) „Vtipný, kreativní, zábavný.“ (6. tř.) „Zajímavý, ale jen o jednom tématu.“ (6. tř.) „Není moc zábavný. Co by se dalo psát o škole zábavného kromě přestávek?“ (7. tř.) „Nic moc, mohla jsem to trochu rozvést.“ (8. tř.) „Psaný s nadhledem, spíše pro pobavení.“ (9. tř.) „Snažil jsem se psát co nejstručněji, ale zároveň i důkladně s hodně informacemi.“ (9. tř.) Většina těchto hodnocení odpovídá realitě.

Část žáků se naopak zaměřila na jazykovou stránku textu a hodnotila, zda je text s chybami, napsán spisovně či nespisovně: „Snažil jsem se psát spisovně a bez chyb, ale asi jich tam pár bude.“ (7. tř.) „1. Používám slova vícekrát. 2. Snažím se psát spisovně. 3. V textu nejsou části rozepsané.“ (7. tř.). Někteří žáci uvedli, že se sami ohodnotit nedokážou.

2.4 Hodnocení

Z první části dotazníku, která je zaměřena na zjišťování teoretických znalostí o pojmech spisovná čeština a obecná čeština a na zkoumání postojů žáků k užívání spisovného jazyka, vyplývají tyto skutečnosti:

Většina dotazovaných bez rozdílu věku a pohlaví považuje za důležité znát a umět užívat spisovnou češtinu, liší se však příčiny zaujímání tohoto postoje u jednotlivých věkových skupin. Mladší žáci tak smýšlí, protože je spisovná čeština náš národní jazyk a dorozumíme se s ním po celé České republice, starší žáci pak kladou důraz na důležitost užívání spisovného jazyka v určitých komunikačních situacích (ucházení se o zaměstnání, komunikace ve společnosti atd.) a pro některé je znalost spisovné češtiny a schopnost umět ji užívat znakem vzdělanosti, prestiže a vyšší životní úrovně. Žáci tedy dokážou rozeznat komunikační situace, ve kterých je vhodné užívat spisovný jazyk, a naopak, ve kterých lze užívat obecnou češtinu.

Převážná část respondentů chápe obecnou češtinu jako prostředek běžně mluvené komunikace, kterým se dorozumíváme v neformálních situacích. Zároveň však dotazovaní dodávají, že jim nevadí, když se obecná čeština užívá v médiích (myšleno v televizním vysílání), jelikož pak je pro diváky vysílání srozumitelnější a působí přirozeně. Za nevhodné však považují, když v médiích hovoří obecnou češtinou politik. Ten je podle dotazovaných zástupce českého národa a vzdělaná osoba, která by na veřejnosti vždy měla mluvit spisovnou češtinou.

Z výsledků této části dotazníku tedy vyplývá, že respondenti mají povědomí o českém jazyce, znají pojmy spisovná čeština a obecná čeština, rozdíly mezi nimi a rozdíly mezi komunikačními situacemi, ve kterých se užívají. Zároveň přikládají důležitost znalosti spisovného jazyka a většina z nich pak považuje za správné, že spisovná čeština je státním (úředním) jazykem.

Druhá část dotazníku, která je zaměřena na zkoumání postojů žáků ke spisovné češtině na základě hodnocení konkrétních projevů, přináší tyto výsledky:

Respondenti jsou schopni poměrně úspěšně charakterizovat mluvený i psaný jazykový projev po stránce jazykové i obsahové, hodnocení obsahové stránky textu však upřednostňují. Dokážou na základě této charakteristiky určit autora (mluveného) projevu. Zaměřili-li jsme se na jazykovou rovinu textu, tedy na konkrétní jazykové prostředky v textu užitě, v tomto případě na vyhledávání nespisovných slov a tvarů slov, byli žáci úspěšní jen v polovině

případů. Nejsnadněji odhalitelnou skupinou hledaných jevů byly pro všechny zúčastněné jevy z roviny hláskoslovné, dále pak jevy z roviny morfologické, nejobtížněji dotazovaní určovali jevy z roviny lexikální (kromě 9. ročníků, viz graf 8c.2). Z odpovědí žáků vyplývá, že dívky ze 7. a 8. ročníků byly v řešení tohoto úkolu mnohem úspěšnější než stejně staří chlapci.

Třetí část dotazníku zkoumá vlastní užívání spisovné češtiny a schopnosti žáků hodnotit vlastní jazykový projev. Z výzkumu vyplývají tyto skutečnosti:

Většina respondentů se domnívá, že by měli umět důsledně užívat spisovnou češtinu, avšak velká část dotazovaných (polovina žáků z 6. ročníků, necelá polovina žáků ze 7. ročníků, tři čtvrtiny žáků z 8. ročníků a dvě třetiny žáků z 9. ročníku) uvádí, že ve skutečnosti spisovnou češtinu neužívá. Z hodnocení praktického úkolu však vyplývá, že spisovnou češtinu ve svém příspěvku použila polovina všech, kteří úkol vypracovali, tedy i značný počet těch, kteří uvedli, že spisovnou češtinu ve skutečnosti neužívají. Žáci tedy pravděpodobně dokážou výběr jazykových prostředků přizpůsobit komunikační situaci, ve které se nacházejí. Při hodnocení svých jazykových projevů se pak opět zaměřili spíše na obsahovou stránku svého příspěvku. Většina hodnocení odpovídala skutečnosti.

Přestože jsem v celém výzkumu zohledňovala věk respondentů, analyzovala jsem jednotlivé věkové skupiny odděleně, významné rozdíly v postojích žáků ke spisovnému jazyku v jednotlivých ročnících jsem neshledala. Výjimkou bylo pouze vypracování praktického úkolu, ve kterém žáci 6. ročníků psali text častěji s prvky obecné češtiny a po obsahové stránce méně hodnotný než starší dotazovaní. Věk a pohlaví tedy nejsou kritéria, která určují postoje žáků k užívání spisovného jazyka a jejich znalosti a dovednosti v této oblasti. Podstatnou měrou záleží na jedinci a prostředí, které ho ovlivňuje.

3 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala zkoumáním znalostí pojmů spisovný jazyk a obecná čeština u žáků 2. stupně pražské základní školy, zkoumáním jejich postojů k užívání spisovného jazyka a obecné češtiny a jejich dovedností spisovnou češtinu užívat v praxi. Výzkum jsem uskutečnila metodou dotazníkového šetření.

V první části práce jsem se zaměřila na teoretická východiska, pokusila jsem se charakterizovat pojmy spisovný jazyk a obecná čeština s využitím odborné literatury, nastínila jsem, jakým způsobem je stratifikace češtiny popsána v rámcovém vzdělávacím programu, školním vzdělávacím programu a v učebnicích českého jazyka pro druhý stupeň základních škol, a popsala jsem výzkumy, které se doposud ke zkoumání této problematiky uskutečnily.

V druhé části práce jsem se zabývala samotným výzkumem - analýzou jednotlivých částí dotazníku, komentáři a hodnocením. Z výsledků vyplývá, že postoj žáků ke spisovnému jazyku v Praze je velmi podobný postojům žáků z jiných oblastí České republiky. Dotazovaní považují za důležité znát a umět užívat spisovnou češtinu, poukazují na její potřebnost v životě ze společenských a pracovních důvodů a na to, že spisovnou češtinu je třeba vnímat jako kulturní hodnotu a národní symbol, její znalost považují za znak prestiže. Zároveň však přiznávají, že ji sami ve skutečnosti spíše nepoužívají. Tím se výsledky dotazníku liší od ankety provedené u dospělé populace v Praze a středních Čechách, kde značný počet dotazovaných uvedl, že spisovnou češtinu užívají nejen ve formálních, ale i v neformálních situacích, ve skutečnosti ji však opravdu použilo sedmkrát méně dotazovaných. Naopak, žáci podrobeni mému výzkumu pak spisovnou češtinu v konkrétním jazykovém projevu použili téměř v polovině případů, tedy i značný počet těch, kteří se domnívají, že spisovný jazyk neužívají. Je však třeba zmínit, že v mém dotazníku se jednalo o projev psaný, formálnějšího charakteru. Z této skutečnosti ovšem můžeme usoudit, že žáci jsou schopni rozlišit komunikační situace, ve kterých je vhodné užívat spisovnou češtinu a ve kterých lze užívat češtinu obecnou.

Jak tedy vyplývá z provedeného výzkumu, přestože žáci neupřednostňují vlastní užívání spisovného jazyka, povědomí o spisovné češtině mají, považují za důležité znát ji a umět ji užívat. Danešova charakteristika postojů současné mladší generace k českému jazyku uvedená v závěru první části této práce zůstává tedy naštěstí naplněna jen zčásti.

Seznam použité literatury

Akademická gramatika spisovné češtiny. Praha, Academia 2013.

Bayerová-Nerlichová, L.: *Jazykový uzus vs. postoje k jazyku v Čechách*. SaS, roč. 65, č. 3, 2004, s. 174 – 193.

Bičíková, V.; Topil, Z.; Šafránek, F.: *Český jazyk – učebnice pro 6. ročník*. Havlíčkův Brod, Tobiáš 2005.

Bičíková, V.; Topil, Z.; Šafránek, F.: *Český jazyk – učebnice pro 8. ročník*. Havlíčkův Brod, Tobiáš 2010.

Bičíková, V.; Topil, Z.; Šafránek, F.: *Český jazyk – učebnice pro 9. ročník*. Havlíčkův Brod, Tobiáš 2003.

Brabcová, R.: *Škola a spisovná čeština*, In: *Spisovnost a nespisovnost dnes* (ed. R. Šrámek). Brno, MU 1996, s. 220 – 222.

Čmejrková, S.: *Postoje k jazyku: výzkumy a interpretace*, In: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha, Karolinum 2010, s. 297 – 303.

Daneš, F.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha, Academia 1997.

Daneš, F.: *Dialektické tendence ve vývoji spisovných jazyků*, In: *Jazyk a text. Výbor z lingvistického díla Františka Daneše I. Část 2*. Praha, FFUK 1999 [1968], s. 249 – 263.

Daneš, F.: *Postoje a hodnotící kritéria při kodifikaci*, In: *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Praha, Academia 1979, s. 79 – 91.

Encyklopedický slovník češtiny. Praha, NLN 2002.

Hošnová, E.; Bozděchová, I.; Mareš, P.; Styblík, V.; Svobodová, I.: *Český jazyk pro základní školy 6*. Praha, SPN 2006.

Hošnová, E.; Bozděchová, I.; Mareš, P.; Svobodová, I.: *Český jazyk pro základní školy 9*. Praha, SPN 2010.

Hrdličková, H. a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník, 1. díl, Učivo o jazyce*. Všeň, Alter 2007.

Hrdličková, H. a kol.: *Český jazyk pro 8. ročník, 1. díl, Učivo o jazyce*. Všeň, Alter 2000.

Hrdličková, H. a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník, 1. díl, Učivo o jazyce*. Všeň, Alter 2001.

Chromý, J.: *Postoje k jazyku, technika spojitých masek a čeština*. Naše řeč, roč. 92, č. 5, 2009, s. 252 – 262.

Chromý, J.: *Přístupy ke zkoumání jazykové variace a česká jazyková situace*. Naše řeč, roč. 97, č. 1, 2014, s. 1 – 12.

Krausová, Z. a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň, Fraus 2012.

Krausová, Z. a kol.: *Český jazyk pro 8. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň, Fraus 2014.

Krausová, Z. a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň, Fraus 2006.

Krčmová, M.: *Stratifikace současné češtiny*, In: *Linguistica online*. Brno, MU 2005, s. 1 – 11. www.phil.muni.cz/linguistica

Krčmová, M.: *Termín „obecná čeština“ a různost jeho chápání*, In: *Čeština – univerzalia a specifika 2*. Brno, MU 2000, s. 63 – 78.

Mluvnice současné češtiny 1, Jak se píše a jak se mluví. Praha, Karolinum 2010.

Müllerová, O.; Hoffmannová, J.: *Čeština spisovná, hovorová, obecná...a hlavně mluvená (v současné komunikaci a v současném výzkumu)*. SaS, roč. 58, 1997, s. 42 – 54.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. www.nuv.cz

Svobodová, J.: *Perspektivy češtiny a spisovnost kolem nás i v nás*, In: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha, Karolinum 2010, s. 305 – 310.

Školní vzdělávací program.

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník pro žáky 2. stupně ZŠ

Dotazník pro žáky 2. stupně ZŠ

Dotazník je anonymní, nemusíš se podepisovat. Odpovědi v dotazníku, prosím, doplňuj popořadě. V otázce A a B zakroužkuj jednu z možností odpovídající tvé osobě, na ostatní otázky se pokus odpovědět jasně, srozumitelně a výstižně. Otázky čti pozorně a odpovědi se snaž psát čitelně! Dotazník má tři strany.

A) Jsi chlapec/ dívka?

B) Chodíš do 6./ 7./ 8./ 9. ročníku?

1. Proč myslíš, že je důležité znát a umět užívat **spisovnou češtinu**?

2. **Spisovná čeština** je státním (úředním) jazykem, tedy jazykem zákonem stanoveným pro komunikaci s úřady. Pokud zastáváš názor, že by tomu tak být nemělo/nemuselo, vysvětli proč.

3. V jakých situacích se dle tvého názoru užívá **obecná čeština**?

4. Užívá se **obecná čeština** na celém území České republiky?

5. V médiích by se měla používat **spisovná čeština**. Občas se však užívá čeština nespisovná. V jakých situacích a proč?

6. Jak hodnotíš to, když politik či moderátor v televizi **nemluví spisovně**?

7. Pozorně si přečti následující úryvky ze dvou mluvených projevů. Pokus se charakterizovat autory projevu (např. věk, společenské postavení (vzdělání, profese), vzhled) a situaci, ve které se projev odehrává.

a) „...Člověk musí vidět věci v nějakém nadhledu. Já jsem se narodil v Praze, mám pocit, že je to jedno z nejhezčích měst na světě. Prostě ráno a večer děkuji Bohu, že můžu žít v tomhle městě, které je opravdu výjimečné, jak projíždím celý svět. A samozřejmě tu není spousta věcí dokonalých. My Češi bysme to chtěli mít dokonalé. Máme takovou soutěživou povahu a strašně nás šťve, že věci nejsou dokonalé. Takže samozřejmě spousta lidí je naštvaných, ale je dobré se od toho trochu oprostit...Celý svět mi vždycky vypráví, že by se jednou chtěli projít po Staroměstském náměstí. A já chodím každý den do práce přes Staroměstské náměstí pěšky, Václavské náměstí, Karlovo náměstí a říkám si, co víc bych si měl přát v životě....“

b) „...Čau lidi! Předpokládám, že znáte někoho, kdo má strach z malejch prostorů. To mám i já. A taky nesnáším lidi. Takže si dokážete představit to utrpení, který prožívám každý ráno v autobuse. Protože lidi v autobuse, to je zlo! Takže jsem se rozhodla projít různými typama lidí, který v tom autobuse potkáváme, a analyzovat je...“

8. Pozorně si přečti následující úryvek z časopisu a odpověz na otázky pod textem:

Cool horoskop na rok 2015

Váhy: Lednový rozjezd nebude nic moc. Chviléma to bude vypadat, že tě tvůj miláček úplně zazdil. Když to ale ustojíš a nebudeš to moc řešit, všechno se ti vrátí! V únoru se ukáže, že vám láska kvete za každého počasí! Valentýna si užijete – tvůj miláček pravděpodobně plánuje nějaké překvápko! Máš se na co těšit! Letos budou Váhy citlivé a vnímavé. Zažiješ s ním hodně romantiky a hezkých chvil. Téhle konstelace hvězd bys měla využít hlavně v první polovině roku 2015. V říjnu to totiž začne skřípat. Přijde řada na hádky, ale jestli je překonáte, bude váš vztah opravdu pevný! Od listopadu si tě bude Váha zase hečkat.

- a) Jak na tebe text působí?
- b) Je článek napsán spisovně – spíše spisovně – spíše nespisovně – zcela nespisovně?
- c) Dokážeš v textu vyhledat slova nebo tvary slov, které nejsou spisovné? Vypiš konkrétní příklady:

Poslední část dotazníku je zaměřena na tvé vlastní užívání českého jazyka.

9. Měl/a bys umět používat **spisovnou češtinu** důsledně?

10. Používáš ve skutečnosti **spisovnou češtinu** důsledně?

11. Jak bys zhodnotil/a své jazykové dovednosti (jak píšeš) – dobře, vtipně, s chybami, spisovně atd.?

12. Napiš krátký text o svém obyčejném dni ve škole:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

13. Jak bys zhodnotil/a text, který jsi právě napsal/a?